

บทที่ ๒

สุพรรณภูมิกับความสำคัญทางการเมืองในสมัยอยุธยาตอนต้น

(พ.ศ. ๑๘๘๓-พ.ศ. ๒๐๓๑)

๑. สุพรรณภูมิในฐานะเมืองอิสระ (พ.ศ. ๑๘๘๓-พ.ศ. ๑๙๕๒)

สภาพลุ่มน้ำเจ้าพระยาในระยะก่อน พ.ศ. ๑๘๘๓ ได้ชี้ให้เห็นว่าสุพรรณภูมิเป็นรัฐอิสระรัฐหนึ่งในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ครั้นถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บ้านเมืองต่าง ๆ ที่เริ่มพัฒนามาสู่อาณาจักรด้วยการพยายามรวบรวมรัฐอิสระต่าง ๆ เข้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้การปกครองของราชธานีซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของรัฐอาณาจักรดังจะเห็นได้จากความพยายามของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ในการที่จะขยายอาณาเขตของอยุธยาไปยังรัฐสุโขทัย^๑ และกัมพูชา^๒

^๑ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวถึงการขยายอำนาจของอยุธยาไปยังสุโขทัยไว้ในสมัยที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทครองเมืองสุโขทัยอยู่นั้น ครั้งหนึ่งเมืองชัยนาทเกิดทุพภิกขภัย พระเจ้ารามธิบดีกษัตริย์อโยธยาประเสด็จมาจากแคว้นกัมพูชาทรงยึดเมืองชัยนาทนั้นโดยที่เอาข้าวมาขาย ดูพิเศษ เจียจันทรพงษ์, ศาสนาและการเมืองสุโขทัย (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๓.

^๒พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยากล่าวถึงสงครามขยายอำนาจของอยุธยาไปยังกัมพูชาในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ว่า "พระมหาอุปราชก็ออกโจมตีหน้ายังไม่ทันตั้งค่าย ก็แตกฉานมาปะทะทัพหลวง เสียพระศรีสวัสดิ์แก่ชาวกัมพูชาธิบดี มีข่าวเข้ามาถึงพระนคร มีพระราชโองการให้ขุนตำรวจออกไปเชิญสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าผู้เป็นเชษฐาอยู่ ณ เมืองสุพรรณบุรี ครั้นถึงเสด็จถึงพระนครแล้ว พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่าให้เชิญท่านออกไปช่วยหลานท่าน สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าจึงยกทัพรีบออกไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดี ได้รับเอาชัยชนะได้ ให้กวาดเอาครัวชาวกัมพูชาธิบดีเข้ามาพระนครเป็นอันมาก ดู พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับ พระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) (กรุงเทพฯ : อักษรบริการ, ๒๕๐๗), หน้า ๓.

อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏหลักฐานว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงขยายอาณาเขต ไปยังสุพรรณภูมิ คนส่วนใหญ่จึงเข้าใจว่ารัฐสุพรรณภูมินั้นได้ละลายตัวกลายเป็นส่วนหนึ่งของ ออยุธยาไปแล้ว แต่เมื่อพิจารณาหลักฐานต่าง ๆ ให้ถี่ถ้วนไม่ว่าจะเป็นหลักฐานทางด้านเอกสาร และโบราณคดีแล้ว จะเห็นได้ว่าสุพรรณภูมิได้เสียอำนาจทางการเมืองให้กับอยุธยาแต่ประการ ใด หากแต่เป็นเมืองที่ยังคงมีอำนาจอยู่คู่กับอยุธยา และกล่าวได้ว่าสภาพบ้านเมืองแถบลุ่มน้ำ เจ้าพระยาในระยะนี้ยังไม่วิวัฒนาการสู่อาณาจักรได้อย่างแท้จริง

หลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวถึงสุพรรณภูมิ และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสุพรรณภูมิ ในระยะแรกของสมัยอยุธยาตอนต้น มีดังต่อไปนี้

๑.๑ จารึก ไต้แก้ว จารึกหลักที่ ๔๘ และหลักจารึกที่ ๔๗

จารึกหลักที่ ๔๘ พบที่วัดสองศบ จังหวัดชัยนาท เป็นจารึกแผ่นลานทองอักษรไทย ภาษาไทย มีศักราชระบุไว้แน่ชัดว่าจารึกขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๕๑ ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามา ราชธิราช (พ.ศ. ๑๙๓๘- พ.ศ. ๑๙๕๒) ข้อความที่ปรากฏในจารึกหลักนี้เป็นกรกล่าว ถึง "สุพรรณภูมิ" เป็นครั้งที่สองหลังจากที่จารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ซึ่งเชื่อว่า จารึกขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๒๖ ได้กล่าวถึง "สุพรรณภูมิ" เป็นครั้งแรก^๑

การกล่าวถึงสุพรรณภูมิในจารึกหลักที่ ๔๘ นี้ มีลักษณะที่แตกต่างจากการกล่าวถึง สุพรรณบุรีในจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ที่กล่าวถึงสุพรรณภูมิในฐานะเมืองในอาณาเขตของสุโขทัย ส่วนในจารึกหลักที่ ๔๘ นั้นกล่าวถึงสุพรรณภูมิในฐานะที่ "เจ้าเมืองท่ากุศลมาแต่กระโน้น ใน สุพรรณภูมิ" ชี้ให้เห็นว่าสุพรรณภูมิในครั้งกระโน้นหรือครั้งก่อนที่จะมีการจารึกนี้มีความสำคัญ ในทางศาสนา ซึ่งความ เจริญทางศาสนานั้นมีความสัมพันธ์โดยตรงกับฐานะทางการเมือง เพราะในสังคมโบราณนั้น เป็นที่ทราบกันดีว่าการเมืองและศาสนานั้นมีความสัมพันธ์และ เกี่ยวข้องกันอย่างลึกซึ้ง และการกล่าวถึงสุพรรณภูมิในสมัยอยุธยาเช่นนี้น่าจะชี้ให้เห็นว่า

---

^๑ข้อความในจารึกหลักนี้ระบุว่า "แม่น้ำป่าผู้มีคุณ แม่นางผู้ใจบุญ บุญชาวแม่ทั้งหลาย มาตราหนึ่ง แต่ ๑" เจ้าเมืองกระทำกุศลมา แต่กระโน้นในสุพรรณภูมิ ๑ ให้ทานเรือนอัน ๑ กระทำกุศลพิหารในศรีอยุธยาให้ข้าสองคนแม่ลูก พระสงฆ์สี่ตนเล็ก" ดู "จารึกหลักที่ ๔๘," ประชุมจารึกภาคที่ ๓ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘), หน้า ๗๘-๗๙.

สุพรรณภูมียังมีความสำคัญคู่กันกับอยุธยาอยู่ จึงได้มีการกล่าวถึงสุพรรณภูมิคู่กับอยุธยาในลักษณะของเมืองสำคัญที่เจ้าเมืองได้ไปประกอบกิจทางศาสนาทั้งสองเมือง

ส่วนจารึกหลักที่ ๔๗ นั้น เป็นจารึกลานทอง ภาษาสันสกฤต พบที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองสุพรรณบุรี ไม่มีศักราชระบุไว้ ข้อความในจารึกนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสุพรรณภูมิกับอยุธยา และนับเป็นจารึกที่ยืนยันให้เห็นถึงความสำคัญทางศาสนาของสุพรรณภูมิ เช่นเดียวกับจารึกหลักที่ ๔๗ ดังปรากฏข้อความว่า

"พระราชชาติยิ่งใหญ่กว่าพระราชาทังหลายในอยุธยา ทรงพระนามว่าจักรพรรดิ โปรดให้สร้างพระสถูปองค์นี้ขึ้นไว้ และทรงบรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ภายใน แต่พระสถูปของพรของคัมภีร์ทรุดโทรมไปตามเวลา พระโอรสของพระองค์ผู้นี้เป็นพระราชานือพระราชาทังหลายในพื้นที่แผ่นดินทั้งมวล และเป็นราชาธิราชผู้ประเสริฐให้กลับคืนดี และทรงบรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ในพระสถูปนั้น พระองค์ทรงเสด็จไปในสถูปจึงทรงบูชาด้วยเครื่องบูชาที่มีทองเป็นต้น แล้วตั้งความปรารถนาว่าด้วยบุพกรรมแห่งนั้นขอให้เข้าถึงพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลเทอญ"^๑

ข้อความดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่าสุพรรณภูมิเป็นเมืองสำคัญถึงขนาดพระราชชาติยิ่งใหญ่กว่าพระราชาทังหลายในอยุธยาทรงสร้างสถูปขึ้นไว้ การที่พระราชชาติผู้ยิ่งใหญ่มาสร้างสถูปไว้ที่สุพรรณภูมิ เป็นการยืนยันได้ว่าสุพรรณภูมินั้นคงมีความสำคัญทางการเมืองอยู่มากในขณะนั้นหรือก่อนหน้านั้นแล้ว พระราชชาติผู้ยิ่งใหญ่จึงทรงสร้างพระสถูปไว้ ณ เมืองนี้ เพื่อเป็นการประกาศบุญบารมีอันยิ่งใหญ่ของพระองค์เหนือสุพรรณภูมิและเมืองอื่น ๆ ด้วย พระราชกรณียกิจอันนี้ถือเป็นการประกาศกรณียกิจอันสำคัญที่พระราชชาติต่อมา ซึ่งเป็นโอรสของพระราชชาติผู้ยิ่งใหญ่และ "เป็นพระราชานือพระราชาทังหลายในพื้นที่แผ่นดินทั้งมวล" และเป็นราชาธิราช "ผู้ประเสริฐ" จะต้องทำการบูรณะปฏิสังขรณ์สถูปองค์นี้อีก

^๑ดู "จารึกหลักที่ ๔๗, "ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘), หน้า ๗๕-๗๖.

เมื่อพิจารณาองค์สถาปซึ่ง เป็นพระปรารักษ์แล้ว จะเห็นว่า มีลักษณะคล้ายคลึงกับ พระปรารักษ์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ- อักษรนิติบัณฑิตก็เห็นว่าสร้างในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔-พ.ศ. ๒๐๗๒)^๑ แต่เมื่อพิจารณาถึง เทคนิคการก่อสร้างองค์สถาปที่สุพรรณบุรีแล้ว นักโบราณคดีลงความเห็นว่าเป็นศิลปะสมัยก่อนอยุธยา คือมีลักษณะขององค์ปรารักษ์ชั้นในที่ก่ออิฐโดยไม่สอปูน ดังนั้น พระสถาปองค์นี้จึงน่าจะสร้างขึ้นโดยพระราชผู้ยิ่งใหญ่มาตั้งแต่ก่อนสมัยอยุธยาและปฏิสังขรณ์ โดยพระราชเทือนพระราชทั้งหลายในพื้นที่ดินทั้งมวลในสมัยอยุธยาตอนต้น ซึ่งเท่ากับ เป็นการยืนยันถึงความสำคัญทางการเมืองของสุพรรณภูมิในขณะนั้นด้วย ประกาศนุญบารมี ของพระราชที่สุพรรณภูมินั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามที่จะประกาศความยิ่งใหญ่ทางการเมืองของสุพรรณภูมิตัว ซึ่งในขณะนั้นสุพรรณภูมิอาจมิได้ถูกผนวกเข้ากับศูนย์อำนาจทางการเมืองที่พยายามสร้างความยิ่งใหญ่ของตนเหนือบ้านเมืองต่าง ๆ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยาอย่างแท้จริง พระราชาแห่งศูนย์อำนาจนั้นจึงต้องทรงพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงอำนาจของพระองค์เหนือสุพรรณภูมิ โดยอาศัยพุทธศาสนา เพราะศาสนาเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดการยอมรับอำนาจของพระราชพระองค์นั้นได้อย่างละมุนละม่อมที่สุด

^๑ ดู พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, หน้า ๑๐-๑๒.

^๒ น. ณ ปากน้ำ (ประยูร อุลชาฎะ) ให้ทรรศนะว่า "พระปรารักษ์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นพระปรารักษ์ที่สร้างในสมัยอุทองหรืออโยธยา" ดู มนัส โอภากุล, ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสุพรรณ (กรุงเทพฯ : จินตาศาสน์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖๔.

๑.๒ พงศาวดาร ได้แก่ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และพระราชพงศาวดารฉบับวันวลิต

๑.๒.๑ พระราชพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

ในบานแพนงของพระราชพงศาวดารฉบับนี้ บอกแน่ชัดว่าเขียนขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. ๒๒๒๓) ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับอื่น ๆ ที่เขียนหรือชำระขึ้นในสมัยธนบุรี - รตนโกสินทร์แล้ว พระราชพงศาวดารฉบับนี้ใกล้เคียงกับระยะเวลาจริงในสมัยอยุธยามากที่สุด ข้อมูลก็น่าเชื่อถือ ด้วยเป็นการจดบันทึกอย่างค่อนข้างตรงไปตรงมา ไม่มีการพรรณนามากมายเหมือนกับพระราชพงศาวดารบางฉบับ

ข้อความในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐนี้ ระบุถึงชื่อ "สุพรรณบุรี" ไว้อย่างชัดเจน จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักฐานชิ้นแรกทีกล่าวถึงสุพรรณบุรี ซึ่งก่อนหน้านั้นหลักฐานที่กล่าวถึงสุพรรณบุรีในนามของสุพรรณภูมิทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกหลักที่ ๔๘ หรือจารึกวัดล่องคอบ จังหวัดชัยนาท ก็ตาม และเป็นที่น่าสนใจว่าในระยะอยุธยาตอนต้น ชื่อ "สุพรรณบุรี" นั้น ถูกกล่าวถึงในพระราชพงศาวดารฉบับนี้อยู่มาก ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้นำสุพรรณบุรีที่ได้มาครองอยุธยาไว้อย่างชัดเจนดังนี้

...ครั้นถึงศักราช ๗๓๒ จอศก (พ.ศ. ๑๙๓๑) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จมาแต่เมืองสุพรรณบุรี ครั้นนั้นเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา แลท่านจึงให้สมเด็จพระราเมศวรเจ้า เสด็จไปเสวยราชสมบัติเมืองลพบุรี

...ศักราช ๗๗๑ ฉลุศก (พ.ศ. ๑๙๕๒) สมเด็จพระรามาธิบดีมีความพิโรธแก่เจ้าเสนาบดี แลท่านให้กุมเจ้าเสนาบดี ๆ หนีรอด (แลข้ามไป) อยู่ฟากท่าคูจามนั้น แลเจ้าเสนาบดีจึงให้ไปเชิญสมเด็จพระอินท)ราชาเจ้ามาแต่เมืองสุพรรณบุรีว่าจะยกเข้ามาพระนครศรีอยุธยาถวาย ครั้นแลสมเด็จพระอินทราชาเจ้าเสด็จมาถึงไซ้ จึงเจ้าเสนาบดียกพลเข้าไปปล้นเอาพระนครศรีอยุธยาได้ จึงเชิญพระอินทราชาเจ้าขึ้นเสวยราชสมบัติ แลท่านจึงให้พระญารามเจ้าไปกินเมืองท่าคูจาม

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์และพงศาวดารเหนือ เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : อรุณสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๒, ๔.

การที่ผู้นำสุพรรณภูมิสามารถขึ้นเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยาได้ ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำสุพรรณภูมิจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ และมีบารมีพอที่ผู้นำอยุธยาไม่สามารถจะต่อต้านได้ และต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็ชี้ให้เห็นว่าในขณะที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ได้สถาปนากรุงศรีอยุธยาแล้วนั้น สุพรรณภูมียังคงมีอิสระที่จะมีผู้นำของตนเอง และมีศักยภาพสูงพอที่ผู้นำอยุธยาเองก็ไม่สามารถจะทำอะไรได้ การที่สุพรรณภูมิมีผู้นำของตนเองและมีการสืบทอดทายาทกันต่อมาจากขุนหลวงพะงั่วลงมาจนถึงเจ้านครอินทร์นั้น ก็เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าสุพรรณภูมิได้อยู่ในฐานะเมืองที่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของอยุธยา หรือศูนย์อำนาจอื่นในช่วงอยุธยาตอนต้น หากเป็นเมืองใหญ่ที่ยังคงความสำคัญทางการเมืองอยู่

๑.๒.๒ พระราชพงศาวดารฉบับวัน วลิต เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๒ โดยชาวฮอลันดา ชื่อ วัน วลิต งานชิ้นนี้บรรจุทั้งตำนานปรัมปรา นิยาย นิทาน ซึ่งผู้บันทึกเห็นว่ามีความจริงเป็นจริงอยู่ พระราชพงศาวดารเล่มนี้ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสุพรรณภูมิไว้ว่า

...พระองค์เป็นโอรสของพระรามเมศวรขึ้นเสวยราชย์เมื่อพระชนมายุได้ ๒๑ พรรษา และมีพระนามว่าพระราม พระองค์เสวยราชย์อยู่ได้เกือบ ๓ ปี พระองค์ไม่ทรงพระปรีชาสามารถและการตัดสินใจพระทัยไม่ดี พระองค์จึงตั้งพระเชษฐาของพระทองจัน(ซึ่งพระรามเมศวรฆ่าตาย)ไปเป็นผู้ปกครองสุพรรณบุรี (Soupanna Boury) แลปล่อยให้มียอำนาจมาก จนทำให้ยกทัพมาโจมตี และได้รับชัยชนะฆ่าพระองค์ได้ และสถาปนาตนเองเป็นพระเจ้าแผ่นดิน^๑

...เจ้าเมืองสุพรรณตามที่ได้กล่าวมาแล้วเพราะพระโอรสของเจ้าขุนหลวงพะงั่ว และพระเชษฐาของพระทองจัน ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินเมื่อพระชนมายุได้ ๗๐ พรรษา ทรงพระนามว่า พระนครอินทร์...^๒

ข้อความในพงศาวดารฉบับวัน วลิตนี้ นับว่าให้รายละเอียดที่นอกเหนือจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์มาก ทั้งที่มีเวลาบันทึกใกล้

^๑ วัน วลิต, พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวัน วลิต (กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๓๖-๓๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗-๓๘.

เคียงกัน แต่ในข้อมูลบางส่วนก็ดูคลาดเคลื่อนและเกินความจริงในลักษณะของนิทาน ตำนาน
ปรัมปราไปบ้าง เช่น เรื่องพระฤๅษีที่อาศัยอยู่บนเกาะเมืองอยุธยา^๑ เป็นต้น

นอกจากนั้นในส่วนที่เป็นเรื่องของวันเวลาก็ยังคลาดเคลื่อนอยู่ เช่น ในข้อความ
ข้างต้นที่กล่าวว่า สมเด็จพระรามาธิบดีราชเสวยราชเสวยราชย์อยู่ได้ ๓ ปีนั้น เมื่อตรวจ
สอบกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์และฉบับอื่นที่ชำระหรือ
เขียนขึ้นในสมัยหลัง ๆ แล้ว ปรากฏว่าระยะเวลาที่สมเด็จพระรามาธิบดีราชครองอยู่นั้น
คือระยะตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๘๓ - ๑๙๕๒ ซึ่งกินเวลานานถึง ๑๔ ปี อย่างไรก็ตามเนื้อหาส่วน
ที่กล่าวถึงสุพรรณภูมินั้นนับว่ามีส่วนที่น่าเชื่อถืออยู่ เช่น กล่าวว่าสมเด็จพระรามาธิบดีราช
เป็นพระโอรสของสมเด็จพระรามศวร แต่ในส่วนที่กล่าวว่าสมเด็จพระอินทราชา (สมเด็จพระ
พระนครินทราชา) นั้น เป็นพระเชษฐาของพระเจ้าทองจีน (สมเด็จพระเจ้าทองล้าน) และ
เป็นพระโอรสของขุนหลวงพะงั่ว พระราชพงศาวดารฉบับอื่นมิได้กล่าวไว้และน่าจะเป็นข้อมูล
ที่เกิดจากความสับสนของผู้บันทึกเอง เพราะถ้าหากสมเด็จพระนครินทราชาทรงเป็น
พระเชษฐาของสมเด็จพระเจ้าทองล้านแล้ว เหตุใดพระองค์จึงไม่ได้ครองอยุธยาหลังจากที่
สมเด็จพระบรมราชาธิบดีที่ ๑ เสด็จสวรรคต เพราะตามธรรมเนียมการครองราชย์ของ
ไทยนั้นผู้ที่ เป็นพระเชษฐาค่าจะมีสิทธิ์ครองราชย์ก่อน นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานเอกสาร
จีนที่ระบุว่าเจ้านครอินทร์ส่งทูตไปยังราชสำนักจีน เพื่อแจ้งข่าวว่าพระราชบิดาสวรรคตในปี ๑๙๓๘^๒
ซึ่งไม่ตรงกับที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ระบุว่าสมเด็จพระ
บรมราชาธิบดีที่ ๑ เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๑๙๓๑^๓ ดังนั้นพระราชบิดาของสมเด็จพระ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^๒ อ้างใน สิบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย
(กรุงเทพ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๙๕.

^๓ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และพงศาวดารเหนือ
เล่ม ๑ (กรุงเทพ : อรุณสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๓.

พระนครินทราธิราชจึงเป็นคนละองค์กับสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ แต่อยู่ในสายตระกูล
สุพรรณภูมิ เช่นเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่าข้อความในพระราชพงศาวดารฉบับวัน วลิต นี้ยังคงคลาด
เคลื่อนอยู่ อันเกิดจากความสับสนของผู้บันทึกเองหรือความสับสนของแหล่งข้อมูลที่ผู้บันทึกได้มา
ถึงกระนั้นอย่างน้อยพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทุกฉบับก็บันทึกตรงกันถึงพระปรีชาสามารถของ
เจ้าเมืองสุพรรณภูมิที่เอาชนะผู้น่าอยุธยาได้ เหตุการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและ
ฐานะของสุพรรณภูมิที่ได้อยู่ภายใต้การปกครองของอยุธยาอย่างสิ้นเชิงก่อนหน้ารัชกาลสมเด็จพระ
พระนครินทราธิราช

นอกจากนั้นพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับอื่น ๆ ที่ชำระและเขียนขึ้นในสมัย
ธนบุรี - รัตนโกสินทร์ ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้น่าอยุธยาและสุพรรณภูมิ ในฐานะของ
การเป็นเครือญาติกัน เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)
กล่าวถึงสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ในขณะยังครองสุพรรณภูมิอยู่ และในขณะนั้นได้เกิด
สงครามระหว่างอยุธยาและกัมพูชาว่า

...พระมหาอุปราชาก็ยังออกใจมัทพหน้ายังไม่ทันตั้งค่าย ก็แตกฉานมา
ปะทะทัพหลวง เสียพระศรีสวัสดิ์แก่ชาวกัมพูชาธิบดี มีข่าวเข้ามาถึงพระนคร
มีพระราชโองการให้ขุนตำรวจออกไปเชิญสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าผู้เป็น
พระเชษฐา อยู่ ณ เมืองสุพรรณบุรี ครั้นเสด็จมาถึงพระนครแล้ว พระเจ้าอยู่หัว
ตรัสว่า ให้เชิญท่านออกไปช่วยหลานท่าน สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าจึงยกทัพ
รีบออกไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดี ได้รับเอาชัยชนะได้ ให้กวาดเอาครัวชาวกัมพูชาธิบดี
เข้ามาพระนครเป็นอันมาก^๑

เมื่อพิจารณาถึงข้อความในพระราชพงศาวดารดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระ
บรมราชาธิราชที่ ๑ หรือ ขุนหลวงพะงั่ว มีบทบาทสำคัญมาตั้งแต่สมัยสถาปนากรุงศรี-
อยุธยา ดังจะเห็นได้ว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เองก็ต้องขอกองทัพจากขุนหลวงพะงั่ว

^๑พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับพระจักรพรรดิพงศ์
(จาด) (กรุงเทพ : อักษรบริกร, ๒๕๐๗), หน้า ๓.

มาช่วยในการปราบขอม ซึ่งกองทัพฝ่ายอยุธยาภายใต้การนำของสมเด็จพระรามาธิบดี ไม่อาจกระทำสำเร็จ อำนาจของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ปรากฏเด่นชัดอีกครั้งหนึ่ง ภายหลังที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เสด็จสวรรคต และสมเด็จพระรามาธิบดีขึ้นครองราชสมบัติ ในฐานะพระรามาธิบดีแห่งกรุงศรีอยุธยา แต่ถูกสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ยึดอำนาจได้ ชี้ให้เห็นถึงความสามารถของผู้นำสุพรรณภูมิ ที่อยู่เหนือผู้นำของเมืองอื่น ๆ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และยังบ่งบอกถึงฐานะของเมืองสุพรรณภูมิในขณะนั้นได้อีกว่า น่าจะเป็นเมืองที่มีความสำคัญในระดับเดียวกับหรือใกล้เคียงกับอยุธยา

เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งซึ่งปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทุกฉบับ อันแสดงให้เห็นถึงความมีอิสระทางการเมืองสุพรรณภูมิในสมัยอยุธยาตอนต้น ก็คือ ความขัดแย้งระหว่างราชวงศ์สุพรรณภูมิและราชวงศ์อุทอง ซึ่งปรากฏชัดเจนภายหลังสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เสด็จสวรรคตแล้ว และสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ หรือขุนหลวงพะงั่วแห่งสุพรรณภูมิ ได้ยึดอำนาจการปกครองอยุธยาจากสมเด็จพระรามาธิบดีพระโอรสของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ต่อจากนั้นก็มีการแย่งชิงราชสมบัติกันของราชวงศ์ทั้งสองเป็นระยะ ๆ ดังจะเห็นได้จากลำดับการครองราชย์ของราชวงศ์ทั้งสองดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๑ ลำดับการครองราชสมบัติของกษัตริย์อยุธยา ราชวงศ์สุพรรณภูมิและราชวงศ์อู่ทอง

ราชวงศ์สุพรรณภูมิ	ระยะเวลาที่ ครองราชสมบัติ (พ.ศ.)	ราชวงศ์อู่ทอง	ระยะเวลาที่ ครองราชสมบัติ (พ.ศ.)
สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑	๑๕๑๓-๑๕๓๑	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑	๑๘๙๓-๑๘๑๒
สมเด็จพระเจ้าทองลั่น	๑๕๓๑-๑๕๓๑ (๗ วัน)	สมเด็จพระราเมศวร	๑๕๑๒-๑๕๑๓
สมเด็จพระนครินทราชาธิราช	๑๕๕๒-๑๕๖๗	สมเด็จพระราเมศวร	๑๕๓๑-๑๕๓๘
สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒	๑๕๖๗-๑๕๘๑	สมเด็จพระรามราชาธิราช	๑๕๓๘-๑๕๕๒
สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	๑๕๘๑-๒๐๓๑		
สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓	๒๐๓๑-๒๐๓๔		
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒	๒๐๓๔-๒๐๓๖		
สมเด็จพระบรมราชาที่ ๔	๒๐๓๖-๒๐๓๖		
สมเด็จพระรพีธิราช	๒๐๓๖-๒๐๓๗		
สมเด็จพระไชยราชาธิราช	๒๐๓๗-๒๐๘๙		
สมเด็จพระแก้วฟ้า	๒๐๘๙-๒๐๙๑		
*ขุนวรวงศาธิราช	๒๐๙๑-๒๐๙๑ (๔๒ วัน)		
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	๒๐๙๑-๒๑๑๑		
สมเด็จพระมหินทราธิราช	๒๑๑๑-๒๑๑๒		

*ขุนวรวงศาธิราชมิได้อยู่ในราชวงศ์สุพรรณภูมิ แต่นำมาแสดงเพื่อให้เห็นระยะเวลา
ครองราชย์ที่ต่อเนื่อง

ที่มา พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

จากตารางที่ ๑ จะเห็นได้ว่าราชวงศ์สุพรรณภูมินั้นเป็นฝ่ายที่สามารถขับไล่ราชวงศ์อุทองออกไปจากอยุธยาได้หลังจากที่สมเด็จพระนครินทรราชธิราชทรงให้สมเด็จพระรามราชาไปครองปทาจาม ดังจะเห็นได้ว่าไม่มีกษัตริย์ในราชวงศ์อุทองครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระรามราชาอีกเลย เหตุการณ์ดังกล่าวนี้นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงความเป็นอิสระของสุพรรณภูมิแล้วยังเป็นการแสดงถึงอำนาจที่แข็งแกร่งของฝ่ายสุพรรณภูมิเหนือฝ่ายอยุธยาอีกด้วย

๑.๓ เอกสารต่างประเทศ ได้แก่ เอกสารจีน

จีนเป็นชาติที่มีความเก่าแก่และได้ชื่อว่าเป็นแหล่งอารยธรรมอันรุ่งเรืองมาแต่โบราณกาล นอกจากนั้นจีนยังเป็นชาติที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยมาช้านาน อย่างน้อยที่สุดก็ปรากฏหลักฐานว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๓๖ จีนได้มีสาส์นมาเกลี้ยกล่อมไทยให้เข้าถวายเครื่องราชบรรณาการ^๑ ต่อมาก็ได้มีความสัมพันธ์ทางการทูตกันเรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ แม้ว่าในบางระยะการติดต่อกันระหว่างจีนกับไทยจะขาดช่วงไปบ้าง เช่นในระยะเวลา พ.ศ. ๑๘๘๓-๑๘๑๓ ซึ่งเป็นระยะที่ราชวงศ์หมิงไม่มีระเบียบการปกครองที่ดี แม้ทัพนายกองเกิดแตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า และคงไม่มีใครสนใจการต่างประเทศ^๒

เรื่องราวของความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับไทยนี้ ปรากฏในเอกสารจีน และมีข้อความบางตอนที่ชี้ให้เห็นว่า สุพรรณภูมิจึงมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในสมัยอยุธยาตอนต้นด้วย คือ

... (พ.ศ. ๑๘๑๗) ปีที่ ๗ ในรัชกาลหงหวู่ เดือน ๑๑ เจ้าจิ้งฉินอิง (เจียวลกคั้งเอง) (เจ้านครอินทร์) รัชทายาทเจ้าผู้ครองเมืองสุพรรณบุรี ส่งทูตมาถวายพระราชสาส์นแก่มกุฎราชกุมารพร้อมด้วยถวายของพื้นเมือง พระราชทานเลี้ยงต้อนรับที่วังตะวันออกและประทานสิ่งของแล้วให้ส่งกลับ^๓

^๑ คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน, ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีน พ.ศ. ๑๘๒๕-๒๓๕๕. (กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๓), หน้า ก.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

การส่งทูตไปจีนของสุพรรณภูมิในระยะที่สมเด็จพระรามาเมศวรครองอยู่ที่อยุธยาแล้ว เช่นนี้ (สมเด็จพระรามาเมศวรครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๑๓ ถึง พ.ศ. ๑๙๓๘) ซ้ำให้เห็นว่า สุพรรณภูมิเป็นอิสระจากอยุธยาอย่างแน่นอน จึงสามารถดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตใน ลักษณะ เอกเทศ เช่นนี้ได้ นอกจากนั้นในรัชกาลจักรพรรดิหงหวู่^๑ นั้นปรากฏว่าทั้งฝ่ายสุพรรณภูมิ และอยุธยาต่างก็ส่งทูตไปยังราชสำนักจีน^๑ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามของทั้งสองฝ่าย ที่จำทำให้เป็นที่โปรดปรานของจีนและยอมรับอำนาจของฝ่ายของตนในฐานะตัวแทนของสยาม แต่เพียงฝ่ายเดียว

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าจีนนั้นให้ความสำคัญแก่การส่งทูตของฝ่ายราชวงศ์สุพรรณภูมิมากกว่าฝ่ายราชวงศ์อยุธยา^๑ เห็นได้ว่า เมื่อเจ้านครอินทร์ทรงได้รับคำสั่งจากพระราชบิดาซึ่งเป็นเจ้าเมืองสุพรรณภูมิให้เดินทางมาถวายเครื่องราชบรรณาการแก่จักรพรรดิจีน จักรพรรดิจีน ทรงพอพระทัย และทรงมีรับสั่งให้อำมาตย์ผู้ใหญ่ในกระทรวงพิธีการ

---

^๑ เอกสารจีนระบุว่า "เจ้าป่อหลอจี้ (สมเด็จพระรามาเมศวร-ผู้แปล) ราชบุตรของเจ้าแบ่งไท้ (อาจตรงกับคำว่าเจ้าเมืองไทย หมายถึงสมเด็จพระรามาเมศวร-ผู้แปล) องค์เก่าส่งทูตมาถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการจักรพรรดิโปรดให้เลี้ยงต้อนรับและประทาน(สิ่งของ) เท่าเทียมทูตชั้นพระราช..." ดู คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน, เรื่องเดิม, หน้า ๙.

อัญเชิญพระราชโองการ^๑ และดวงตราซึ่งจารึกว่า "ดวงตราภักษัตริย์ประเทศเสียนหลอ" และ
ได้พระราชทานเลื้อ เงิน ทอง และค่าเดินทางแก่รัชทายาท^๒

เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ อาจสืบเนื่องมาจากการที่เจ้านครอินทร์ซึ่งมีฐานะ เป็นราชโอรส
ของเจ้าเมืองสุพรรณภูมิ และจีนเรียกว่า "รัชทายาท" นั้นเดินทางมาจีนด้วยพระองค์เอง ในขณะที่
ที่ทางฝ่ายอยุธยาคือสมเด็จพระรามาธิบดีเพียงราชทูตมายังจีน เท่านั้น จีนจึงเห็นความสำคัญ
น้อยกว่าและให้การต้อนรับในฐานะ "ทูตชั้นพระราชอา" การกระทำดังกล่าวนี้นอกจากจะเป็นความ
สำเร็จที่ฝ่ายสุพรรณภูมิสามารถทำให้จีนรับรองตนเป็นตัวแทนของสยามแล้ว ยังเป็นการยืนยันได้อีก
โสดหนึ่งว่าฐานะของสุพรรณภูมิมิได้เป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา หากยังคงฐานะของการ เป็นรัฐอิสระ

^๑พระบรมราชโองการนั้นมีความหมายว่า

"พลเมืองของท่านมีความสุขมิใช่โดยประกาศิตแห่งสวรรค์แต่เพียงอย่างเดียว
แต่โดยพระมหากรุณาธิคุณขององค์จักรพรรดิด้วย ชาวจีนกับชาวต่างประเทศแม้จะมีความ
แตกต่างกัน แต่ก็ได้รับพระพรสวรรค์และพระมหากรุณาธิคุณเหมือนกัน ถ้าทุกคนซาบซึ้งใน
ความเอ็นดูมนุษย์ของสวรรค์ มีความสามัคคีต่อเทพเจ้าและมนุษย์ ความสุข ลาภยศจะ
ยั่งยืนสืบไปจนถึงบุตรหลานเป็นแน่แท้ ท่านสมเด็จพระบรมราชาธิราชนับแต่ได้ครองราชย์
สืบต่อมา และปกครองชาวเสียนให้มีความสุขและมีพันธมิตรอันดีกับประเทศใกล้เคียงและ
ถวายเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบกับประเทศอื่นแล้วย่อมถือว่าท่านมีความ
รับผิดชอบอย่างสูง จึงสมควรที่จะยกย่องท่านให้ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ ในฤดูใบไม้ร่วงนี้
ได้ถวายช้างเป็นเครื่องราชบรรณาการ จึงถือโอกาสนี้ส่งทูตไปเยี่ยม และได้ประทานดวงตรา
จารึกว่า "ดวงตราของภักษัตริย์ประเทศเสียนหลอ" พร้อมด้วยเลื้อ ๑ ชุด ท่านจงปกครองประชาชน
ของท่านให้มีความสุขมากหลาย" ดู คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสาร
ภาษาจีน, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ที่มีอำนาจในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในขณะที่สุพรรณภูมิส่งทูตไปจีนนั้นไม่ปรากฏว่า ถูกขัดขวางจากรัฐใด ๆ ในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยายกเว้นอยุธยา เหตุการณ์ดังกล่าวนั้นชี้ให้เห็นถึงสภาพบ้านเมืองในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาได้ว่ามีเพียงรัฐอิสระสองแห่ง คือ สุพรรณภูมิและอยุธยาเท่านั้นที่แข่งขันกันเพื่อความยิ่งใหญ่ในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาอันจะวิวัฒนาการไปสู่การปกครองในระบบอาณาจักรได้ในระยะเวลาต่อมา

ฐานะดังกล่าวนี้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อความขัดแย้งระหว่างเจ้านายในราชวงศ์สุพรรณภูมิและราชวงศ์อู่ทองสิ้นสุดลง โดยที่ฝ่ายสุพรรณภูมิเป็นฝ่ายชนะและได้สถาปนาอำนาจในการปกครองอยุธยานับแต่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๑๑๒^๑

๒. สุพรรณภูมิในฐานะเมืองลูกหลวงของอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๖๒-๑๙๖๗)

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของเมืองลูกหลวง

ข้อมูลประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดที่เอ่ยถึงเมืองลูกหลวงคือกฎมณเฑียรบาล พ.ศ. ๒๐๐๑ ซึ่งระบุว่าเมืองลูกหลวงคือเมืองพิษณุโลก เมืองสวรรคโลก เมืองกำแพงเพชร เมืองลพบุรี เมืองสิงห์บุรี เมืองหลานหลวง คือเมืองอินทบุรี เมืองพรหมบุรี^๒ แต่มิได้อธิบายความหมายของเมืองลูกหลวงไว้

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นนักประวัติศาสตร์ท่านแรกทีกล่าวถึงเมืองลูกหลวงในลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับการปกครองอาณาเขตในสมัยสุโขทัยว่า เมืองลูกหลวงคือเมืองหน้าด่านที่อยู่ทั้ง ๔ ด้านของสุโขทัย ได้แก่เมืองสองแควอยู่ทางทิศตะวันออก สระหลวงอยู่ทางทิศใต้ กำแพงเพชรอยู่ทางทิศตะวันตก และเมืองสวรรคโลกอยู่ด้านเหนือ โดยที่เมืองเหล่านี้จะอยู่ห่างจากราชธานีในระยะ ๒ วันในการเดินทางถึงกัน และการปกครองในสมัยอยุธยาก็เป็นเช่นเดียวกัน มีเมืองลูกหลวงเป็นหน้าด่านอยู่ ๔ ด้าน คือ

^๑โปรดดูตารางที่ ๑ หน้า ๓๖

^๒หมศบรดเล, "กฎมณเฑียรบาล" กฎหมายเมืองไทยเล่ม ๒ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มบมบางกอกใหญ่, ๒๔๓๔), หน้า ๙๒, ๙๓.

เมืองลพบุรีอยู่ด้านเหนือ เมืองนครนายกอยู่ด้านตะวันออก เมืองพระประแดงอยู่ด้านใต้ และเมืองสุพรรณบุรีอยู่ด้านตะวันตก^๑ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความเชื่อและอ้างกันต่อมาว่าการปกครองของไทยก่อนรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีเมืองหลวงและมีเมืองลูกหลวงเป็นหน้าด่าน ๔ ด้าน

อย่างไรก็ตามข้อวินิจฉัยของสมเด็จพระยามะจักรพรรดิราชานุกาฬนั้นนับว่าบางส่วนยังขาดหลักฐานสนับสนุนแน่นอน เพราะไม่ปรากฏหลักฐานใดที่แสดงว่าการปกครองของไทยโบราณมีเมืองลูกหลวงเป็นเมืองหน้าด่าน ๔ ด้าน ส่วนบรรดาเมืองที่กล่าวว่าเป็นเมืองลูกหลวงมีเพียงเมืองศรีสัชชนาลัย (สวรรคโลก) เมืองพิษณุโลก เมืองกำแพงเพชร เมืองลพบุรี ตามที่กฎหมายเทียบบาลระบุไว้ และเมืองสุพรรณภูมิที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาระบุไว้ว่าเจ้าอ้ายพระยาโอรสของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชครองอยู่^๒

ฐานะของเมืองลูกหลวงเหล่านี้มักจะไม่แน่นอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพระราโชบายของกษัตริย์แต่ละพระองค์ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ สิ้นพระชนม์แล้ว พิษณุโลกก็กลายเป็นเมืองลูกหลวงมีสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทรงส่งพระโอรสคือพระรามศวร (ซึ่งต่อมาได้ครองอยุธยา เป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ใน พ.ศ. ๑๙๕๑) ไปปกครอง

^๑โปรดดู ศรีศักร วัลลิโภดม, "เมืองลูกหลวงกับการปกครองของไทย", ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๔), หน้า ๖๘-๖๙.

^๒พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) (กรุงเทพฯ : อรุณสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๑๑ ระบุว่า "ศักราช ๗๖๕ ปีมะแม เบญจศก มีข่าวมาว่าพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าเมืองพิษณุโลกเสด็จสวรรคต แลเมืองเหนือทั้งปวงเป็นจราชล จึงเสด็จขึ้นไปตั้งเมืองพระบาง พญาบาลเมือง พญารามออกมาถวายบังคมพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จกลับยังพระนคร แล้วจึงให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าอ้ายพระยาภิรมย์มงคล เจ้าย์กินเมืองแพรก เจ้าสามพระยาภิรมย์มงคลเมืองชัยนาท

อย่างไรก็ตามลักษณะของ เมืองลูกหลวงน่าจะ เป็นเมืองใหญ่มีปราการล้อมรอบ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการป้องกันข้าศึกศัตรู ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ และ การคมนาคม ของท้องถิ่น และมีอำนาจในการปกครองตนเอง ทั้งนี้เพราะเมืองลูกหลวงเป็นเมืองที่ พระมหากษัตริย์โปรดให้เจ้านายที่เป็นพระโอรส พระราชนัดดา หรือพระญาติสนิทที่ไว้วาง พระทัยไปปกครอง^๑ ซึ่งเจ้านายเหล่านี้จะมีอำนาจในการตัดสินพระทัยที่จะดำเนินการต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และขึ้นต่อราชธานีเพียงแต่ความสัมพันธ์ระหว่างญาติผู้ใหญ่ผู้มีอุปการคุณกับ ญาติผู้น้อยผู้ได้รับการอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อันจะเป็นผลให้เกิดการ ชัดแย้งภายในเมื่อสิ้นรัชกาลได้ ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์อันที่เครือญาติ ซึ่งทำให้เกิดความ มั่นคงและความสงบภายในนั้นจะหมดสิ้นหรือเปลี่ยนแปลงทันทีเมื่อสิ้นรัชกาลลง เพราะบุคคล ที่เป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์หมดไป ความจงรักภักดี และ ความผูกพันในฐานะที่เป็น พระญาติชั้นผู้ใหญ่ และมีอุปการคุณก็สลายตัวไปด้วย พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ อาจ เป็นเพียงพระญาติที่มีอายุรุ่นเดียวกับ เจ้าเมืองลูกหลวงทำให้ความเกรงใจหรือความน่านับถือ น้อยลง ยิ่งกว่านั้นอาจทรงแต่งตั้งพระญาติสนิทที่เป็นพรรคพวกของพระองค์มาปกครอง เมือง ลูกหลวงแทนเจ้าเมืององค์เก่าก็ได้ ดังนั้นเจ้าเมืองลูกหลวงจึงเกิดความไม่แน่นอนใจ มักจะ ละสมกำลังผู้คนและสร้างโมตรัชนันท์เครือญาติกับเมืองอื่น ๆ ทำการแข็งข้อเป็นอิสระไม่ขึ้นกับ เมืองหลวง ในขณะที่เดียวกันอาจมีเจ้าเมืองลูกหลวงบางองค์ที่มักใหญ่ใฝ่สูง เห็นว่าพระมหากษัตริย์องค์ใหม่เคยเป็นเจ้าเมืองลูกหลวงมาก่อนเช่นเดียวกับตน ก็อาจรวบรวมกำลังพล และหาพันธมิตรมาช่วยในการแย่งชิงราชสมบัติ การแข็งข้อของเมืองลูกหลวงและการชิง ราชสมบัติกันระหว่างเมืองลูกหลวงเองนี้เห็นได้ชัด เมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนครินทราธิราช และเจ้าอ้ายพระยาจากเมืองสุพรรณบุรีทรงชนช้างแย่งราชสมบัติกับเจ้ายี่พระยาผู้ครองเมือง แพทศคีรีราชา จนสิ้นพระชนม์ทั้งสองพระองค์

^๑ ฐ ศรีศกร วัลลิโกตม, เรื่องเดิม; หน้า ๖๔-๖๕.

๒.๒ ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะของสุพรรณภูมิจากเมืองอิสระมาสู่เมืองลูกหลวงของอยุธยา

จากการศึกษาและตีความข้อมูลประวัติศาสตร์ในแนวใหม่ที่หันมาให้ความสนใจต่อการศึกษาศาสตร์เมืองหรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างจริงจัง ทำให้เรามองเห็นถึงสภาพบ้านเมืองในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่ประกอบด้วยรัฐอิสระต่าง ๆ และสุพรรณภูมิที่เป็นรัฐหนึ่งที่สามารถพัฒนาอำนาจรัฐจากเมืองมาสู่รัฐอิสระได้

การดำรงฐานะของความ เป็นรัฐอิสระของสุพรรณภูมินั้นปรากฏสืบมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้น และในที่สุดสุพรรณภูมิก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาในฐานะเมืองลูกหลวงในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้สุพรรณภูมิถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา คือ การย้ายศูนย์กลางทางการเมืองจากสุพรรณภูมิมายังอยุธยาของผู้นำฝ่ายสุพรรณภูมิเอง

คำตอบดังกล่าวทำให้เกิดประเด็นสำคัญต่อมาที่จะต้องนำมาพิจารณาก็คือเหตุใดผู้นำฝ่ายสุพรรณภูมิจึงย้ายศูนย์กลางมาสู่อยุธยาแทนที่จะสร้างสุพรรณภูมิให้เป็นศูนย์กลางทางการเมืองที่ยิ่งใหญ่ต่อไป

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ตลอดจนเอกสารอื่น ๆ มิได้ระบุไว้ว่าเจ้านายในราชวงศ์สุพรรณภูมิทรงพยายามที่จะเข้าครองอยุธยาด้วยเหตุผลใด แต่เมื่อเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์แล้วอยุธยาอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการขยายอำนาจรัฐมากกว่าสุพรรณภูมิด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ลักษณะภูมิประเทศของอยุธยามีลักษณะ เป็นเกาะที่มีแม่น้ำไหลผ่านถึงสามสาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี การที่แม่น้ำทั้งสามสายไหลบรรจบกันที่อยุธยานี้ ทำให้เกิดลักษณะของเรื่อน้ำขนาดใหญ่ขึ้นทั้งอยุธยาเองก็ตั้งอยู่ไม่ไกลทะเลจนเกินไป จึงเป็นแหล่งที่เรือขนาดใหญ่โดยเฉพาะ เรือของพ่อค้าจากต่างประเทศสามารถแล่นเข้ามาจอดเทียบท่าได้สะดวก ทั้งยังเป็นท่าจอดเรือที่ใช้เป็นที่กำบังลมได้ เพราะไม่ใช่ว่าเมืองท่าชายฝั่งทะเลที่มักจะปรากฏคลื่นลมแรงบ่อยครั้ง พ่อค้าที่เข้ามาจอดเรือกับอยุธยา นั้นคงมีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีนที่แต่งเรือสำเภามาค้าขายกับอยุธยา

ดังปรากฏหลักฐานว่าในบริเวณปากน้ำแม่เปี้ยตรงหน้าบ่อมเพชรในปัจจุบันตรงที่แม่น้ำสามสายมาบรรจบกันนั้น มีเศษเครื่องปั้นดินเผาจมอยู่ใต้ท้องน้ำมากมายถึงกับมีผู้ไปตั้งชุมชนเล็ก ๆ อยู่บริเวณริมฝั่ง และยังชีพด้วยการงมเครื่องปั้นดินเผาขึ้นมาจำหน่ายให้แก่ผู้สนใจที่จะนำไปศึกษาหรือสะสมกันอีกต่อหนึ่ง

๒.๒.๒ ลักษณะภูมิประเทศนี้มีแม่น้ำล้อมรอบถึง ๓ สายดังกล่าว นอกจากจะทำให้อยุธยาเป็นเมืองท่าภายนอก หรือเมืองท่าค้าขายกับต่างประเทศแล้ว ในประเด็นของการค้าภายในอยุธยาก็เป็นเมืองท่าที่ได้เปรียบเมืองท่าภายในอื่น ๆ รวมทั้งสุพรรณภูมิด้วย เพราะสามารถอาศัยแม่น้ำทั้ง ๓ สายเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้าจากเมืองบ้านเมืองภายในมายังอยุธยาได้ อยุธยาจึงเปรียบเสมือนแหล่งรวมสินค้าพื้นเมืองของฝ่ายสยามที่จะนำไปจำหน่ายหรือแลกเปลี่ยนสินค้ากับต่างประเทศอีกต่อหนึ่ง ในขณะที่สุพรรณภูมิเป็นเมืองท่าที่อยู่ลึกเข้าไปและมีเพียงแม่น้ำสุพรรณบุรีหรือท่าจีน เป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญด้วยเหตุผลดังกล่าวอยุธยาจึงอยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการขยายตัวทางการค้ามากกว่าสุพรรณภูมิ

๒.๒.๓ การที่อยุธยามีสภาพภูมิประเทศเป็นเกาะนั้นนอกจากจะเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการขยายตัวทางการค้าดังกล่าวแล้ว ในแง่ของยุทธศาสตร์และการเมือง อยุธยาก็อยู่ในทำเลที่เหมาะสม เพราะสามารถใช้ประโยชน์จากการที่มีแม่น้ำล้อมรอบนั้นเป็นปราการธรรมชาติที่จะป้องกันมิให้ข้าศึกจู่โจมเข้าถึงตัวเมืองพระนครศรีอยุธยาได้โดยง่าย นอกจากนั้นแล้วสภาพของตัวเกาะอยุธยายังเป็นที่ราบลุ่ม ดังนั้นเมื่อถึงฤดูฝนนับแต่ช่วงเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนกันยายน พื้นที่ส่วนใหญ่ของอยุธยาจะถูกน้ำท่วม ข้าศึกจึงไม่สามารถจะตั้งทัพอยู่ได้นาน เพราะหากตั้งทัพอยู่จนถึงฤดูฝนแล้ว การรบจะกระทำได้ลำบากกว่าในฤดูแล้ง และฝ่ายข้าศึกซึ่งเป็นฝ่ายรุกจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบอยุธยาซึ่งเป็นฝ่ายรับและมีที่มั่นอยู่ในพระนครอยู่แล้ว เหตุผลดังกล่าวนี้นับเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้อยุธยาสามารถรักษาเอกราชมาได้ถึง ๔๑๗ ปี แม้จะมีสงครามกับพม่าถึง ๒๔ ครั้ง แต่พม่าก็สามารถตีกรุงศรีอยุธยาแตกเพียง ๒ ครั้งเท่านั้น

ส่วนสุพรรณภูมิ เมื่อได้วิเคราะห์เหตุผลลักษณะของเมืองโบราณที่ยังปรากฏร่องรอยให้เห็นอยู่บ้างนั้น สุพรรณภูมิลักษณะเป็นเมืองขนาดใหญ่ และเป็นเมืองเอกแตกด้วยมีแม่น้ำ

สุพรรณบุรีไหลผ่านดังนั้นหากมีข้าศึกมารุกรานการเมืองกันเมืองจะทำได้ยากกว่าอยุธยา เพราะต้องแบ่งกำลังออกไปป้องกันเมืองทั้งสองส่วน และยังไม่มีการรวมชาติที่สามารถใช้ เป็นคูเมืองได้เหมือนกับอยุธยา

ข้อได้เปรียบของอยุธยาประการต่าง ๆ นี้ คงจะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้นำสุพรรณภูมิตระหนัก ว่าควรจะย้ายศูนย์กลางมาอยู่ที่อยุธยาจะดีกว่า แต่ในระยะก่อนสมัยอยุธยานั้น บ้านเมืองต่าง ๆ ยังกระจัดกระจายเป็นรัฐอิสระ และบ้านเล็กเมืองน้อย ซึ่งมักจะรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ โดยอ้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความเป็นเพื่อน สร้างเครือข่ายโยงโยงรัฐต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ดังจะเห็นได้จากการที่พงศาวดารโยนกกล่าวว่าพระร่วงนั้นเป็นพระญาติกับเจ้าผู้ครองนครศรีธรรมราช กัมพูชาและอยุธยา^{๑๑} เป็นต้น การที่สภาพบ้านเมืองต่าง ๆ อยู่ในสภาพที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ นี้ อาจเป็นเพราะในระยะนั้นเป็นระยะของการสร้างบ้านแปงเมือง บรรดารัฐต่าง ๆ ยังไม่มีอำนาจทางการเมืองที่เข้มแข็งอย่างแท้จริงประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่งคือ ในระยะนั้นอุดมการณ์ในการพัฒนาอำนาจรัฐในแบบของรัฐอาณาจักรยังไม่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าขุนหลวงพะงั่วเจ้าเมืองสุพรรณภูมิมิได้เข้ายึดครองอยุธยาในทันทีที่สมเด็จพระรามาธิบดีขึ้นครองราชย์ ทั้ง ๆ ที่ในระยะนั้นเราสามารถมองเห็นความเคลื่อนไหวของรัฐอิสระบางรัฐที่พยายามจะขยายอำนาจทางการเมืองไปสู่รัฐอื่นได้ชัดเจน เช่น กรณีที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยาทรงปลอมพระองค์เป็นพ่อค้าข่านำข้าวไปขายที่เมืองชยันตซึ่งอยู่ในอาณาเขตของรัฐสุโขทัย และสามารถยึดเมืองชยันตได้ตามที่ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวไว้ หรือกรณีที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยากล่าวถึงการที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงโปรดให้สมเด็จพระราเมศวรและขุนหลวงพะงั่วยกทัพไปปราบขอม เป็นต้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แห่งอยุธยาและขุนหลวงพะงั่ว

^{๑๑}พระยาประชากิจกรจักร, พงศาวดารโยนก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ชูลิน, ๒๔๙๘), หน้า ๓๒๘-๓๒๙.

แห่งสุพรรณภูมิน่าจะเป็นพันธมิตรกันในระดับใดระดับหนึ่ง ความขัดแย้งระหว่างอยุธยาและสุพรรณภูมิจึงยังไม่ปรากฏขึ้นในระยะนี้ แต่เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ สวรรคตลงเท่ากับว่าความเป็นพันธมิตรกันของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ กับขุนหลวงพะงั่วได้สิ้นสุดลงแล้ว ขุนหลวงพะงั่วจึงถือโอกาสเข้ายึดครองอยุธยาจากสมเด็จพระราเมศวรผู้เป็นพระโอรสของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ซึ่งปรากฏว่าสมเด็จพระราเมศวรมิได้ขัดขืนแต่ประการใด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทั้งสองพระองค์เป็นพระญาติกันประการหนึ่ง กับเพราะขุนหลวงพะงั่วเป็นผู้มีฝีมือในการรบซึ่งสมเด็จพระราเมศวรทรงตระหนักดีในคราวที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ให้ยกทัพไปปราบขอมอีกประการหนึ่ง หลังจากนั้นความขัดแย้งระหว่างผู้นำสุพรรณภูมิและอยุธยาก็ดำเนินต่อมาอีกหลายรัชกาลจนถึงรัชกาลสมเด็จพระนครินทราธิราชหรือเจ้านครอินทร์แห่งสุพรรณภูมิ ความขัดแย้งก็สิ้นสุดลง โดยฝ่ายสุพรรณภูมิสามารถย้ายศูนย์อำนาจทางการเมืองของตนมาอยู่ที่อยุธยาได้สำเร็จและนับเป็นความสำเร็จอย่างแท้จริง เพราะไม่ปรากฏว่ากษัตริย์ในราชวงศ์อู่ทองจะหวนกลับมาอยุธยาได้อีก

การที่ผู้นำในราชวงศ์สุพรรณภูมิสามารถขับไล่ผู้นำในราชวงศ์อู่ทองออกจากอยุธยาได้นั้น นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของผู้นำฝ่ายสุพรรณภูมิตั้งกล่าวนั้นยังมีส่วนทำให้อยุธยาสามารถพัฒนาอำนาจรัฐขึ้นมา เป็นอาณาจักรอย่างแท้จริงได้ในระยะต่อมา และกล่าวได้ว่าปัจจัยที่มีส่วนให้ราชวงศ์สุพรรณภูมิประสบผลสำเร็จในการพัฒนาอำนาจรัฐของอยุธยาเป็นอาณาจักรได้ก็คือ

๑) ความสามารถของผู้นำฝ่ายสุพรรณภูมิ

เมื่อเปรียบเทียบความสามารถของผู้นำในระหว่างสองราชวงศ์คือราชวงศ์สุพรรณภูมิและราชวงศ์อู่ทองแล้ว ชัยชนะที่ราชวงศ์สุพรรณภูมิมิเห็นอู่ทองในการเข้าครอบครองอยุธยานั้นเป็นหลักฐานยืนยันได้อย่างหนึ่งว่ากษัตริย์ในราชวงศ์สุพรรณภูมิตรงพระปรีชาสามารถมากกว่ากษัตริย์ในราชวงศ์อู่ทอง นอกจากนั้นในระยะก่อนหน้านั้นขุนหลวงพะงั่วผู้นำแห่งสุพรรณภูมิก็คงเคยแสดงความสามารถให้ปรากฏโดยการแย่งชิงราชสมบัติจากสมเด็จพระราเมศวรได้อย่างง่ายดาย และยังมีข้อมูลในพระราชพงศาวดารที่กล่าวถึงพระราชกรณียกิจของกษัตริย์อยุธยาอันแสดงให้เห็นว่ากษัตริย์อยุธยาในราชวงศ์สุพรรณภูมินั้น

ทรงพระปรีชาสามารถในการรบ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อขุนหลวงพะงั่วแห่งสุพรรณภูมิได้ครองราชสมบัติที่อยุธยา เป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ใน พ.ศ. ๑๕๑๓ นั้น ในปีรุ่งขึ้น (พ.ศ. ๑๕๑๔) พระองค์ก็ยกทัพไปตีหัวเมืองเหนือ พ.ศ. ๑๕๑๕ เสด็จไปตีเมืองนครพังค้ำ และเมืองแสงเซรา ซึ่งปรากฏว่าพระองค์สามารถตีได้หมดทุกเมือง และตลอดสมัยของพระองค์ทำสงครามขยายอำนาจหลายครั้ง ยังผลให้อำนาจของอยุธยาในขณะนั้นขยายไปถึงเชียงใหม่^๑ แต่ปรากฏว่ากษัตริย์อยุธยาในราชวงศ์อุทุมพรนั้นไม่สามารถทำสงครามขยายอาณาเขตได้กว้างขวางเท่ากับกษัตริย์ในราชวงศ์สุพรรณภูมิ แม้ในระยะต่อมาเมื่อกษัตริย์ในราชวงศ์นี้ได้ครองอยุธยาโดยปราศจากการขัดขวางจากราชวงศ์อุทุมพรแล้ว กษัตริย์ทุกพระองค์ล้วนแต่มีความสามารถ นับแต่สมเด็จพระราชาที่ ๒ พระองค์สามารถขยายอาณาเขตไปถึงกัมพูชาและผนวกสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาได้^๒ ซึ่งปรากฏว่ารัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอาณาเขตของอยุธยาก็ขยายไปถึงลานนาแล้ว ดังจะเห็นได้ว่าในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนี้ได้เกิดสงครามระหว่างสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและพระเจ้าติโลกราชแห่งลานนาขึ้น^๓

นอกจากความสามารถในด้านการขยายอาณาเขตดังกล่าวแล้วในแง่ของการดำเนินวิเทศนโยบายทางด้านอื่น เช่นการติดต่อกับต่างประเทศ กษัตริย์ในราชวงศ์สุพรรณภูมิก็ทรงเฉลียวฉลาดหลักแหลมจนเป็นที่โปรดปรานของจักรพรรดิจีน และทรงสามารถทำให้จีนเกิดความสับสนได้ว่าเจ้านายในราชวงศ์สุพรรณภูมิซึ่งในระยะนั้นคือเจ้านครอินทร์ผู้ครองเมืองสุพรรณภูมิเป็นตัวแทนของสยาม ทั้งที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชก็ขึ้นครองราชย์ที่อยุธยาแล้ว

ในด้านนโยบายการขยายตัวทางการเมือง กษัตริย์อยุธยาในราชวงศ์สุพรรณภูมิทรงรู้จักที่จะนำวิธีการอื่นนอกเหนือจากการทำสงครามขยายอาณาเขตมาใช้ โดยเฉพาะ

^๑ ดูพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์และพงศาวดารเหนือ เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ . คุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๒-๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น พระองค์ทรงนำพุทธศาสนามาใช้เป็นกลไกสำคัญ ในการที่จะรวมลุ่มชาติให้ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับอยุธยา

เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถูกส่งไปครองพิษณุโลกในฐานะของ เมืองลูกหลวง ของอยุธยาในพ.ศ. ๑๔๘๑^๑ นั้น แม้ว่าการเสด็จมาประทับในบ้านเมืองทางเหนือจะเป็น ประสบการณ์ที่ดี แต่เป็นความยากลำบากด้วยอย่างมากสำหรับพระองค์ ทั้งนี้เพราะการเสด็จ มาประทับที่นี้ของเจ้าทางใต้ย่อมก่อให้เกิดความรังเกียจแก่พระราชวงศ์ทางเหนือ มีบันทึกไว้ ในปีที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จมานั้น^๒ เห็นว่าพระเนตรพระพุทธรูปราชตอกออกมาเป็น โลหิต^๓ นักประวัติศาสตร์ต่างลงความเห็นว่า สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจที่พระราชวงศ์ ทางเหนือมีต่อเจ้าอยุธยาที่มาครองเมืองพิษณุโลก อันทำให้อาณาจักรเหนือถูกลดฐานะมาเป็นแค่ ส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา นั้น ถึงกับทำให้พระพุทธรูปราช ซึ่ง เป็นศูนย์รวมของอาณาจักรเหนือ ต้องเสร้างไปด้วย

ทั้ง ๆ ที่ตกอยู่ในความไม่พอใจดังกล่าว สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็สามารถ ปกครองบ้านเมืองทางเหนือได้อย่างสันติแม้ว่าจะมีเจ้านายบางองค์หนีไปเข้ากับลานนาบ้าง^๓

ความสำเร็จในการปกครองบ้านเมืองทางเหนือนี้กล่าวได้ว่าส่วนหนึ่ง เป็นผลจาก การที่พระองค์สามารถเข้าพระทัยความสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ในช่วงครั้งแรก ของการครองราชสมบัติพระองค์ประทับอยู่ในอยุธยาและใส่พระทัยเป็นอันมากต่อการสร้างฐาน ทางศาสนาและการเมือง ซึ่งทรงกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยความสนับสนุน จากวงการสงฆ์ในสมัยโบราณ ขณะที่การติดต่อสื่อสารยังเต็มไปด้วยความยากลำบาก ประกอบ กับอำนาจรัฐยังไม่เข้าถึงบรรดาชาวนาที่อยู่กันอย่างกระจัดกระจาย วิธีที่ดีที่สุดสำหรับรัฐบาล

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^๓ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาว่า "พระเจ้าเชลียงคิดเป็นขบถ พาเอา ครวทั้งปวงไปออกแถมหาราช" ดู พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และพงศาวดารเหนือ เล่ม ๑ (กรุงเทพ : คุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๗.

ในการเข้าถึงหมู่บ้านก็โดยผ่านศาสนจักร เกือบทุกหมู่บ้านชาวพุทธในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มักจะมีวัด วัดจะเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านและพระภิกษุก็มักจะเป็นผู้นำทางจิตใจของสังคมหมู่บ้าน นั้น ดังนั้นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับผู้ปกครองที่จะได้รับความสนับสนุนและความร่วมมือจากบรรดาประชาชนทั้งหลายก็โดยผ่านทางพุทธศาสนา

ด้วยเหตุนี้เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เสด็จมาประทับที่พิษณุโลกจึงทรงเริ่มจัดการทางการเมืองเพื่อความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาณาจักรทั้งสอง เป็นขั้นสุดท้าย โดยอาศัยฐานจากพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่าในระหว่าง ๒๕ ปี ของรัชสมัยที่เสด็จประทับที่พิษณุโลก (พ.ศ. ๒๐๐๖ - พ.ศ. ๒๐๓๑) พระองค์ทรงอุทิศเวลาส่วนใหญ่เพื่อกิจกรรมทางด้านศาสนา ทรงสร้างบูรณะวัดต่าง ๆ ในกรุงศรีอยุธยาใหม่ และทรงออกผนวชด้วย^๑ พระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับศาสนา เช่นนี้นอกจากเป็นการประกอบกุศลกรรมแล้ว ยังมีความหมายทางการเมืองอีกด้วย

พระราชกรณียกิจทางศาสนาของกษัตริย์แห่งอาณาจักรได้มีความหมายต่อราษฎรในแง่ที่ทรงรับเอาขนบธรรมเนียมและประเพณีท้องถิ่นของฝ่ายเหนือ ยิ่งการที่พระองค์เสด็จออกผนวชใน พ.ศ. ๒๐๐๘ นานถึง ๘ เดือนนับเป็นการดำเนินรอยพระบาทของกษัตริย์สุโขทัย คือสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งเป็นสิ่งที่กษัตริย์อยุธยาจะไม่ทรงกระทำกัน หลังจากเสวยราชสมบัติแล้ว นอกจากกษัตริย์สุโขทัยเท่านั้นที่มักจะเสด็จออกผนวชในระหว่างที่ทรงครองราชย์ ในขณะที่เดียวกันพระองค์ก็ทรงระงับพระองค์มิให้กระทบกระเทือนน้ำใจของราษฎรทางใต้ ดังจะเห็นได้ว่าทรงผนวชในวัดจุฬามณีที่พระองค์ทรงบูรณะขึ้นใหม่ใน พ.ศ. ๒๐๐๗^๒ แทนการผนวชที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุอันเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนทางเหนือ นอกจากนั้นยังเป็นการหลีกเลี่ยงความตึงเครียดอันอาจเกิดขึ้นกับบรรดาเจ้านายทางฝ่ายเหนือ หากพระองค์ทำเป็นเจ้าของครองสถานที่อันสำคัญทางจิตใจ เช่นนั้น

พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทางด้านศาสนาครั้งสุดท้ายใน พ.ศ. ๒๐๒๕ โดยทรงบูรณะวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และทรงพระราชนิพนธ์มหาชาติคำหลวงขึ้น ทั้งยังโปรด

^๑ ดูเรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

ให้มิงงานสมโภชในคราวนั้นนานถึง ๑๕ วัน การบูรณะวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปชินราชและโปรดให้จัดงานสมโภชนั้นนับ เป็นการบำเพ็ญกุศลธรรมครั้งยิ่งใหญ่ในสายตาของราษฎรสุโขทัย อันเป็นการกระทำที่ทำให้พระองค์เป็นที่ยอมรับกันในทุกหมู่ชนที่ครั้งหนึ่ง เคย เป็นศัตรูสำคัญของอยุธยามาก่อน

ด้วยพระปรีชาสามารถของผู้นำสุพรรณภูมิดังกล่าวนี้ ยังผลให้การสถาปนาอำนาจของราชวงศ์สุพรรณภูมิเหนืออยุธยาเป็นไปในระยะยาวโดยปราศจากการท้าทายอำนาจจากราชวงศ์อู่ทองหรือราชวงศ์อื่นใด ในขณะที่เดียวกันสุพรรณภูมิซึ่งเป็นฐานอำนาจ เดิมก็ถูกถูกกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาไป โดยในระยะแรกของการสถาปนาอำนาจ (รัชกาลสมเด็จพระนครินทราธิราชนั้น) นั้นสุพรรณภูมียังคงมีความสำคัญทางการเมืองต่ออยุธยาในฐานะ เมืองลูกหลวงอยู่ แต่เมื่อพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ขึ้นมาปกครองอยุธยา และทรงเปลี่ยนแปลงวิเทโศบายทางการเมือง ฐานะของสุพรรณภูมิก็เปลี่ยนไปด้วยและกลายเป็นหัวเมืองชั้นในของอยุธยาในที่สุด

๒) สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการพัฒนาอำนาจรัฐของอยุธยา

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าอยุธยานั้นอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการขยายตัวทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ด้วยมีลักษณะที่เป็นเกาะที่ล้อมรอบด้วยแม่น้ำใหญ่ถึง ๓ สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสักและแม่น้ำลพบุรี แม่น้ำทั้ง ๓ สายนี้ นอกจากจะเป็นเส้นทางคมนาคมจากอยุธยาขึ้นไปสู่บ้านเมืองภายในและบ้านเมืองทางเหนือแล้ว ตรงบริเวณที่แม่น้ำทั้ง ๓ นี้ไหลมาบรรจบกัน ยังทำให้อยุธยามีสภาพเป็นเมืองท่าที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากทะเลเปิดเท่าใดนัก อยุธยาจึงเปรียบเสมือนประตูที่เปิดออกสู่ทะเลและเปิดเข้าไปสู่บ้านเมืองภายในได้ สภาพดังกล่าวประกอบกับพื้นที่ลุ่มอันเป็นประโยชน์ต่อการเพาะปลูกทำให้อยุธยาอยู่ในสภาพที่ไวต่อการพัฒนาอำนาจรัฐเหนือสุพรรณภูมิและเมืองอื่น ๆ ที่เคยเป็นศูนย์กลางของรัฐมาก่อน เช่น ลพบุรี สุโขทัย ซึ่งอยู่ตอนในเข้าไป

เมื่อนำเอาปัจจัยทั้ง ๒ ประการคือความสามารถผู้นำสุพรรณภูมิมาประมวลเข้ากับสถานที่ตั้งของอยุธยาที่เอื้อต่อการขยายตัวทางการเมืองและเศรษฐกิจแล้ว ทำให้ราชวงศ์สุพรรณภูมิประสบความสำเร็จในการสถาปนาอำนาจของตนเหนืออยุธยา และพัฒนาอำนาจรัฐของอยุธยามาสู่การเป็นอาณาจักรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะที่ผู้นำสุพรรณภูมิมองเห็นความสำคัญของอยุธยาเหนือเมืองสุพรรณภูมิที่เคยครองอยู่ และมุ่งที่จะมาพัฒนาอำนาจรัฐขึ้นที่อยุธยาแทนสุพรรณภูมินี้ จะเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ฐานะของเมืองสุพรรณภูมิเปลี่ยนแปลงจากรัฐอิสระมาเป็นเมืองลูกหลวงของอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และมีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นในในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถต่อมา

๒.๓ บทบาทของสุพรรณภูมิในฐานะเมืองลูกหลวง

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาบันทึกไว้ว่า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงขึ้นครองราชสมบัติที่อยุธยาแล้วได้ทรงแต่งตั้งให้พระโอรสไปครองเมืองต่าง ๆ คือ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าอ้ายพระยาครองเมืองสุพรรณภูมิ เจ้าอัยพระยาครองเมืองแพรกศรีราชา เจ้าสามพระยาครองเมืองชัยนาท^๑ จึงกล่าวได้ว่าเมืองสุพรรณภูมิ แพรกศรีราชา และชัยนาทนั้น คือเมืองลูกหลวงของอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๒.๓.๑ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเลือกสุพรรณภูมิเป็นเมืองลูกหลวง

สาเหตุสำคัญที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตัดสินพระทัยส่งพระโอรสไปครองสุพรรณภูมิ แพรกศรีราชา และชัยนาทนั้น ไม่มีหลักฐานใดระบุไว้ชัดเจน แต่เมื่อวิเคราะห์ดูสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นระยะที่ราชวงศ์สุพรรณภูมิเพิ่งจะขับไล่ผู้นำในราชวงศ์อู่ทองออกไปจากอยุธยาได้สำเร็จ และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกำลังดำเนินนโยบายที่จะขยายอำนาจของอยุธยาขึ้นไปยังสุโขทัย ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์เสด็จขึ้นไปถึงเมืองพระบาง (นครสวรรค์) เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยเสด็จสวรรคตลงและยังปรากฏว่ามีเจ้านายสุโขทัยสองพระองค์ คือพญาบาลและพญารามยอมอ่อนน้อมต่อพระองค์ด้วย ดังนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงทรงเล็งเห็นความจำเป็น

^๑พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์(จาด)ระบุว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงส่งพระโอรสไปครองในศักราช ๙๖๕ อันเป็นที่เมืองเหนือทั้งปวงเป็นจราชล และพญารามกับพญาบาลเมืองออกถวายบังคมซึ่งตรงกับเหตุการณ์ในพระราชพงศาวดารกล่าวไว้ว่าเมืองเหนือทั้งปวงเป็นจราชลใน พ.ศ. ๑๙๖๒ ดังนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงน่าจะส่งพระโอรสไปครองเมืองลูกหลวงใน พ.ศ. ๑๙๖๒ ดูพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์(จาด), อ่างแล้ว, หน้า ๑๑ และพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, อ่างแล้ว, หน้า ๔.

ที่จะส่งพระโอรสไปครองสุพรรณภูมิ แพรกศรีราชา และชัยนาทหรือพิษณุโลก^๑ เพื่อเป็นฐาน
อำนาจของอยุธยาในการที่จะป้องกันการทวนกลับมาของเจ้านายในราชวงศ์อุทองประการหนึ่ง
และควบคุมอำนาจของหัวเมืองทางเหนือซึ่งอยู่ในเขตแดนของสุโขทัยไว้อีกประการหนึ่ง

ในลัทธิสมเด็จพระนครินทรราชธิราชทรงส่งพระโอรสคือเจ้าสามพระยาไปครอง
เมืองชัยนาทนั้น ค่อนข้างจะเห็นได้ชัดว่าเป็นนโยบายการแผ่ขยายอำนาจของอยุธยาขึ้นไป
ทางเหนืออย่างแน่นอน โดยพยายามที่จะผนวกสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา ไม่ว่าจะ
จะเป็นการอ้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เชื่อกันว่าเจ้าสามพระยามีพระมารดาเป็นเจ้าหญิง
สุโขทัย^๒ หรือในด้านของสงครามขยายอำนาจเขตก็ตาม แต่ในสิ่งของการส่งเจ้าอายพระยา
และเจ้ายี่พระยาไปครองสุพรรณภูมิและแพรกศรีราชานั้น มิใช่เพื่อการขยายอำนาจมาสู่เมือง
ทั้งสองนี้แน่นอน เพราะทั้งสุพรรณภูมิและแพรกศรีราชานั้น เป็นเมืองที่เป็นฐานกำลังของสุพรรณภูมิ
อยู่แล้ว ดังนั้นการส่งพระโอรสไปครองสุพรรณภูมิและแพรกศรีราชานี้ จึงน่าจะมาจากสาเหตุ
สำคัญ ๒ ประการคือ

๑) สุพรรณภูมิและแพรกศรีราชานั้น เคยเป็นที่ประทับของเจ้านายใน
ราชวงศ์สุพรรณภูมิมาก่อน ในลักษณะของการสืบสันตติวงศ์ ถึงแม้ว่าจะมีการสถาปนากรุง
ศรีอยุธยาแล้ว การสืบสันตติวงศ์ก็ยังคงเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการที่มี
การครองสุพรรณภูมิจากขุนหลวงพะงั่วมาจนถึงเจ้านครอินทร์โดยไม่ขาดระยะ ดังนั้นเมื่อ
เจ้านครอินทร์สามารถยึดครองอยุธยาได้แล้ว เจ้านครอินทร์ซึ่งได้ครองราชย์เป็นสมเด็จพระ
พระนครินทรราชธิราชคงจะยึดถือธรรมเนียมเก่าที่ยังให้เจ้านายในราชวงศ์สุพรรณภูมิครอง
สุพรรณภูมิกันต่อไป แต่เปลี่ยนฐานะจากเมืองอิสระมาเป็นเมืองลูกหลวงของอยุธยาเสีย

^๑ ประเสริฐ ฉัตร เสนอว่าชัยนาท คือพิษณุโลก ดู ประเสริฐ ฉัตร, ผลงาน
การค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย และเรื่องเกสอ(ไม้)เค็ม (กรุงเทพฯ : พิมพ์เนื่องในงานพระราช-
ทานเพลิงศพนายบุญเรือง ฉัตร, ๒๕๑๔), หน้า ๖๔-๖๕.

^๒ ดู พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, ศาสนาและการเมืองสุโขทัย (กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว
การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕.

๒) เมื่อสมเด็จพระนครินทราธิราชสามารถขจัดเจ้านายในราชวงศ์อู่ทองออกไปจากอยุธยาได้แล้ว พระองค์อาจจะยังไม่ทรงวางพระทัยนักว่าการสถาปนาอำนาจของพระองค์ที่อยุธยาจะมีความมั่นคงเพียงใด เพราะเจ้านายในราชวงศ์อู่ทองอาจหวนกลับมายึดอำนาจคืน ดังนั้นเพื่อเป็นการไม่ประมาท พระองค์จึงต้องสร้างฐานกำลังไว้ใกล้ ๆ อยุธยา เพื่อป้องกันและรับกับสถานการณ์ดังกล่าวที่อาจจะเกิดขึ้นได้ พระองค์จึงทรงเลือกฐานอำนาจเดิมคือสุพรรณภูมิและแพรกศรีราชา อันเป็นเมืองที่พระองค์เคยครองอยู่ก่อน และเป็นต้นกำเนิดของราชวงศ์สุพรรณภูมินั้น เป็นเมืองลูกหลวง อันจะเป็นฐานกำลังที่มั่นคงให้กับพระองค์ต่อไป

อย่างไรก็ตามในขณะที่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าอัยพระยาครองอยู่ที่สุพรรณภูมินั้น ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพระองค์มีบทบาทอย่างไรและไม่ปรากฏว่าเจ้านายในราชวงศ์อู่ทองจะหวนกลับมาแย่งชิงอำนาจคืน ดังนั้นสุพรรณภูมิจึงมิได้มีบทบาทในสงครามแย่งชิงอำนาจกันของทั้งสองตระกูล แต่เมื่อสมเด็จพระนครินทราธิราชสิ้นพระชนม์แล้ว สงครามระหว่างเมืองลูกหลวงจึงปรากฏขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาว่า

...ศักราช ๗๘๖ มะโรงศก (พ.ศ. ๑๙๖๗) สมเด็จพระอินทราชาเจ้าทรง (ประ)ชวร นฤพาน ครั้งนั้นเจ้าอ้ายพระญาและเจ้ายี่พระญาพระราชกุมารท่านชนข้างด้วยกัน ณ สพานป่าถ่านเชิงพิราไลยทั้ง ๒ พระองค์ที่นั้น จึงพระราชกุมารเจ้าสามพระญา ได้เสวยราชสมบัติพระนครอยุธยา (ททยา ทรงพระ) นามสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า...

ดังนั้นบทบาทของสุพรรณภูมิในฐานะเมืองลูกหลวงจึงปรากฏในระยะเวลาอันสั้น คือ ระยะเวลาที่เจ้าอ้ายพระยาครองอยู่เท่านั้น (พ.ศ. ๑๙๖๒-๑๙๖๗) และเมื่อเจ้าอ้ายพระยาสิ้นพระชนม์แล้วก็ไม่ปรากฏฐานะของสุพรรณภูมิในแง่ของเมืองลูกหลวงอีก เพราะปรากฏว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ หรือ เจ้าสามพระยาทรงส่งพระโอรสครองเมืองพระนครหลวง

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และพงศาวดารเหนือ เล่ม ๑ (กรุงเทพ : อรุณสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๔๕.

และพิษณุโลกแทน^๑ ซึ่งให้เห็นว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทรงอาศัยเมืองลูกหลวงเป็น
 กลไกสำคัญในการที่จะผนวกกัมพูชาและสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยา ซึ่งปรากฏว่า
 สุพรรณภูมิมิได้อยู่ในสภาวะที่จะควบคุมหัวเมืองทางเหนือและหัวเมืองทางตะวันออกได้เหมือน
 พิษณุโลกและพระนครหลวง นอกจากนั้นในระยะเวลาที่ผ่านมาอยุธยาก็มิได้ถูกรบกวนจาก
 ฝายราชวงศ์อู่ทองอีก ความจำเป็นที่จะยังคงสถานภาพของสุพรรณภูมิในฐานะเมืองลูกหลวง
 ที่เป็นกำลังของอยุธยาจึงไม่จำเป็นอีกต่อไป บางทีราชวงศ์อู่ทองอาจจะไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่
 กัมพูชาแทน ดังที่ไม่เคิล วิกเคอรี ตีความจากพระราชพงศาวดารฉบับปลีกหรือฉบับไมเคิล
 วิกเคอรีว่าสมเด็จพระนครินทราชาธิราชโปรดให้พระรามราชาธิราชผู้ปราชัยเสด็จไปครองเมือง
 จตุรมุขในกัมพูชา สมเด็จพระบรมราชาธิราชจึงทรงขยายอาณาเขตมาทางกัมพูชาด้วย^๒
 นอกเหนือจากการขยายอาณาเขตของอยุธยาไปทางเหนือตามที่รัชชัตริย์อยุธยาในราชวงศ์
 สุพรรณภูมิได้ทรงปฏิบัติกันมาแล้ว

๒.๓.๒ การสลายตัวของเมืองลูกหลวง

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าความสัมพันธ์ของเมืองลูกหลวงและราชธานี

นั้น เป็นความสัมพันธ์ที่เน้นตัวบุคคลหรือเครือญาติเป็นหลัก ดังนั้นเมื่อพระมหากษัตริย์สิ้นพระชนม์
 ลงย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์พระองค์ใหม่กับเจ้าผู้ครองเมืองลูกหลวง หรือ
 เกิดการแก่งแย่งชิงดีกันระหว่างเมืองลูกหลวงด้วยกันเอง เพื่อจะได้มีอำนาจในการครองราช-
 ธานีแต่เพียงผู้เดียว ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เกิดจากการที่พระมหากษัตริย์ทรงกระจายอำนาจ
 ให้แก่เมืองลูกหลวงมากเกินไป ลักษณะการกระจายอำนาจนี้ไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการ
 บริหารบ้านเมืองที่ขยายใหญ่โตอันเป็นผลจากการรวมกัมพูชา และสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ

^๑ดู พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และพงศาวดาร-
 เหนือ เล่ม ๑, หน้า ๕.

^๒Michael Vickery, "The 2/K.125 Fragment, A Lost Chronicle
 of Ayutthaya," JSS, 65, 1 (January, 1977), p.79.

อยุธยาได้ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ เพราะจะเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งกันเองของบรรดาเมืองลูกหลวงได้ง่ายขึ้น เนื่องจากทางราชธานีไม่สามารถควบคุมได้ทั่วถึง ดังนั้นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โอรสของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ซึ่งครองราชย์อยู่ ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑ จึงทรงเลิกการปกครองแบบเมืองลูกหลวงเสีย และนำระบบราชการมาใช้ในการบริหารแทน ด้วยการจัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็นหัวเมืองชั้นเอก โท ทรี และจัตวา และแต่งตั้งขุนนางที่มีตำแหน่งยศชั้นตามความเหมาะสมไปปกครองโดยมีระเบียบแบบแผนมีควบคุมให้ขึ้นตรงอย่างเป็นทางการต่อเมืองราชธานี แทนการไว้เนื้อเชื่อใจ อันเนื่องจากสายสัมพันธ์ทางเครือญาติแบบเก่า บรรดาเจ้านายในราชวงศ์ที่เคยโปรดให้ปกครองหัวเมืองนั้น ก็ถูกกำหนดให้อยู่ภายในราชธานี และมีการกำหนดตำแหน่งรัชทายาท หรือพระมหาอุปราชและยศชั้นตลอดจนศักดิ์นาของเจ้านายเป็นที่แน่นอน เพื่อป้องกันการขัดแย้งที่เคยมีมาก่อน จึงกล่าวได้ว่า การปฏิรูปการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนี้ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากแบบกระจายอำนาจ (Decentralization) มาสู่แบบรวมศูนย์ (Centralization) เป็นครั้งแรก

อย่างไรก็ตามความเคยชินและความนิยมในการปกครองแบบเมืองลูกหลวงก็ยังไม่สูญหายไปง่าย ๆ ดังจะเห็นได้ว่าในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๙๑-พ.ศ. ๒๑๑๑) เมืองลูกหลวงปรากฏขึ้นอีก เพราะพระองค์ทรงมุ่งเน้นความชอบให้กับขุนพิเรนทรเทพ และขุนอินทรเทพ ผู้เป็นผู้สนับสนุนให้พระองค์ได้ราชสมบัติ โดยการพระราชทานพระธิดาให้และแต่งตั้งให้เป็นสมเด็จพระมหาธรรมราชาปกครองเมืองพิษณุโลก และเจ้าพระยาศรีธรรมมาโคกราช ครองเมืองนครศรีธรรมราชตามลำดับ แต่เมื่อเกิดสงครามระหว่างอยุธยากับพม่าขึ้น เมืองลูกหลวงคือพิษณุโลกหันไปเข้าข้างพม่าเนื่องจากความขัดแย้งระหว่างสมเด็จพระมหินทราธิราชกับสมเด็จพระมหาธรรมราชา จึงเป็นสาเหตุ

^๑ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพินิจนันทมมาต(เจิม)
จักรพรรดิพงศ์(จาด) เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๓๖-๓๗.

หนึ่งที่ทำให้ต้องเสียพระนครศรีอยุธยาแก่พม่าใน พ.ศ. ๒๑๑๒ ด้วย และเมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาซึ่งครองอยุธยาอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๑๓๓ ลี้พระชนม์ลงแล้ว สถาปนาเมืองลูกหลวงก็สลายตัวไปอย่างแท้จริง เพราะไม่มีการแต่งตั้งเจ้านายใกล้เคียงไปครองเมืองต่าง ๆ อีก^๑

ถึงแม้เมืองลูกหลวงจะสลายตัวไปในระยะหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ นี้ แต่สุพรรณภูมิก็มีได้ปรากฏตัวในฐานะเมืองลูกหลวงนับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ แล้ว และควรจะอยู่ในฐานะหัวเมืองหนึ่งในเขตการปกครองของราชธานีเท่านั้น

๓. สุพรรณภูมิในฐานะของหัวเมืองชั้นในของอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๙๑-พ.ศ. ๒๓๑๐)

หลังจากที่เจ้าอ้ายพระยาลี้พระชนม์ลงใน พ.ศ. ๑๙๖๗ แล้วไม่ปรากฏฐานะที่เด่นชัดของสุพรรณภูมิให้เห็นอีก ทำให้เข้าใจว่าสุพรรณภูมิกองอยู่ภายใต้การปกครองจากราชธานีโดยตรง แต่จะส่งใครมาเป็นเจ้าเมืองปกครองนั้นไม่มีหลักฐานระบุไว้ บางทีสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ อาจจะทรงแต่งตั้งขุนนางหรือเจ้านายคนใดคนหนึ่งมาปกครอง แต่คงมิใช่เจ้านายในระดับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เพราะปรากฏว่าสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ ทรงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระราเมศวรไปครองเมืองพิษณุโลก และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระนครอินทร์ไปครองเมืองนครหลวงแล้ว

ระบบการปกครองในระยะนี้กล่าวได้ว่ายังไม่มีการจัดระบบระเบียบที่ชัดเจน เราจึงไม่อาจกล่าวได้ว่าฐานะของเมืองสุพรรณภูมิอยู่ในฐานะใด นอกจากนั้นพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและเอกสารอื่นก็มีได้บันทึกเรื่องราวของสุพรรณภูมิไว้เลย แต่เมื่อได้วิเคราะห์ดูความสำคัญของเมืองต่าง ๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ที่เมืองต่าง ๆ มีต่อราชธานีแล้วจะเห็นได้ว่าการปรับปรุงการปกครองในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น การปกครองอาณาเขตของอยุธยาจะแบ่งลักษณะออกได้บริเวณต่าง ๆ ดังต่อไปนี้^๒

^๑ ศรีสักร วัลลิโภคม, "เมืองลูกหลวงกับการปกครองของไทยโบราณ," ความขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๔), หน้า ๗๘.

^๒ ออคัม พัตติยะ, "การจัดระบบการปกครอง," ศรีธรรมเทพนคร : รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้น (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๒.

- ๑) ราชธานี ได้แก่กรุงศรีอยุธยา และบริเวณโดยรอบซึ่งปกครองโดยราชสำนักของพระมหากษัตริย์
- ๒) เมืองต่าง ซึ่งเคยเป็นเมืองใหญ่เป็นที่ตั้งของพระราชสำนัก เช่น สุพรรณภูมิ ลพบุรี และเมืองลูกหลวง หลานหลวง แต่จะถูกลดฐานะความสำคัญลงเพราะทางราชสำนักจะขยายอำนาจควบคุมออกไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดขึ้นตรงต่อราชสำนักหลังจากปรับปรุงการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
- ๓) เมืองที่เคยมีฐานะเป็นประเทศราชหรือเมืองสำคัญที่อยู่ห่างไกลจากราชธานี ซึ่งได้แก่เมืองต่าง ๆ ในเขตแดนของสุโขทัย เมืองนครศรีธรรมราช เมืองทวาย และตะนาวศรี ซึ่งเคยมีลักษณะเป็นเมืองกึ่งอิสระ (Quasi Feudal System) มาก่อนจะเปลี่ยนฐานะมาเป็น "เมืองเจ้าพระยามหานคร" โดยมี "ขุนนาง" ซึ่งมักจะเป็นเจ้านายพื้นเมืองปกครอง และมีการลั่นตำแหน่งในตระกูล ตลอดจนมีอิสระในการดำเนินการปกครองภายใน แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของราชธานี ต้องใช้ระเบียบแบบแผนและกฎหมายของราชธานี และต้องอยู่ในความควบคุมของราชธานีอย่างใกล้ชิด
- ๔) ประเทศราช ได้แก่หัวเมืองต่าง ๆ ในแหลมมลายู เช่น ปัตตานี ปาหัง มะละกา ฯลฯ ลานนาและเขมร ในสมัยใดที่เมืองเหล่านี้ยอมอยู่ในอำนาจของอยุธยา อยุธยาก็ยอมให้กษัตริย์ของเมืองเหล่านี้ปกครองต่อไปภายใต้แบบแผนประเพณีเดิม เพียงแต่ยอมรับฐานะของกษัตริย์อยุธยาในฐานะเป็นเจ้าเหนือหัวของตน

การแบ่งลักษณะการปกครองดังกล่าว ทำให้มองเห็นว่าสุพรรณภูมิถูกจัดอยู่ในกลุ่มเมืองกลุ่มที่ ๒ คือเป็นเมืองสำคัญที่เป็นศูนย์กลางของรัฐสุพรรณภูมิแต่ก่อนสมัยอยุธยาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้น และได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาในฐานะเมืองลูกหลวงในรัชกาลสมเด็จพระนครินทราธิราช ครั้นสมเด็จพระนครินทราธิราชสวรรคตลง และเกิดการ

แย่งชิงอำนาจกันระหว่าง เจ้าอ้ายพระยาพระโอรสผู้ครองเมืองสุพรรณภูมิและ เจ้ายี่พระยาพระโอรสผู้ครองเมืองแพรกศรีราชา ซึ่งปรากฏว่าทั้งสองพระองค์สิ้นพระชนม์ เจ้าสามพระยาพระโอรสพระองค์เล็กผู้ครองเมืองชัยนาทจึงได้ครองราชสมบัติทรงพระนามว่าพระบรมราชาที่ ๒ ซึ่งปรากฏว่าพระองค์มิได้ส่งพระโอรสไปครองเมืองสุพรรณภูมิอีก สุพรรณภูมิจึงมิได้อยู่ในฐานะของเมืองลูกหลวงนับแต่เจ้าอ้ายพระยาลิ้นพระขนม์แล้ว และอาจกล่าวได้ว่าฐานะทางการเมืองของสุพรรณภูมิในระยะดังกล่าวนี้เทียบเท่ากับฐานะหัวเมืองชั้นในหรือหัวเมืองชั้นจัตวาของอยุธยาแล้ว เพราะถูกปกครองจากราชธานีโดยตรง

อย่างไรก็ตาม เราจะเห็นฐานะของเมืองสุพรรณภูมิชัดเจนขึ้นเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ปรับปรุงการปกครองให้เป็นระบบระเบียบแล้ว

๓.๑ การปรับปรุงการปกครองในรัชกาลสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

กล่าวได้ว่าการปฏิรูปการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น เป็นผลพวงของความสำเร็จของราชวงศ์สุพรรณภูมิที่ขจัดราชวงศ์อู่ทองคู่แข่งของตนออกไปจากอยุธยาได้สำเร็จ และทำให้อยุธยาขยายอิทธิพลทางการเมืองออกไปยังดินแดนข้างเคียง โดยเฉพาะดินแดนทางเหนือได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม

ถึงกระนั้นก็ดี สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็อาจจะวางพระทัยต่อเหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านเมืองทางแถบเหนือนั้น แม้สุโขทัยจะอ่อนกำลังลงและกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาแล้ว แต่ยังมีอาณาจักรลานนาที่ยังคงอำนาจอยู่ทางเหนือ และบางครั้งก็มีทำที่ว่า จะขยายอำนาจลงมาทางแถบหัวเมืองเหนือของไทยด้วย จนเกิดสงครามระหว่างพระบรมไตรโลกนาถแห่งอยุธยาและพระเจ้าติโลกราชแห่งลานนาในที่สุด^๑

^๑พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนที่พระเจ้าติโลกราชยกทัพมาตีหัวเมืองเหนือของไทยไว้ว่า "ศักราช ๘๑๓ (พ.ศ. ๑๔๕๔) ครั้งนั้นมหาราชาเอาเมืองซากังราวได้แล้วจึงมาเอาเมืองสุโขทัย เข้าปล้นเมืองมิได้ก็เลิกทัพกลับคืน"

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและพระราชพงศาวดารเหนือ เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ :

คุรุสภา, ๒๕๐๔) หน้า ๗.

การขยายตัวทางการเมืองของอยุธยาตั้งกล่าวนั้น นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่อยู่
เบื้องหลังการปฏิรูปการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และยังมีปัจจัยจากการเมือง
ภายในอยุธยาเอง คือการกระจายอำนาจทางการเมืองให้กับ เมืองลูกหลวงมากขึ้นไป ดังนั้น
จึงกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญในการปฏิรูปก็คือ

๑. รูปแบบการปกครองแบบ เก้ากระจายอำนาจในการปกครองมากขึ้นไป
สืบ เนื่องจากการขยายตัวอย่างมีประสิทธิภาพของอยุธยาภายหลังการ

ขัดแย้งระหว่างราชวงศ์อู่ทองและสุพรรณภูมิสิ้นสุดลงในรัชกาลสมเด็จพระนครินทราธิราชทำให้
ให้อาณาจักรอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกว้างขวางเกินกว่าที่จะใช้การ
ปกครองแบบ เก้าตั้งจะเห็นได้จากการซึ่งให้อำนาจแก่บรรดาหัวเมืองต่าง ๆ มากขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองลูกหลวงที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทรงผนวกลุขโทษภัยกับกัมพูชาไว้ใน
อาณาเขตของอยุธยาได้ หรือเมืองที่พระมหากษัตริย์ทรงส่งราชโอรสไปปกครองในสมัย
อยุธยาตอนต้น เช่น เมืองสุพรรณบุรี ลพบุรี เป็นต้น เมืองลูกหลวงเหล่านี้จะมีอำนาจใน
การปกครองตนเองค่อนข้างมาก และด้วยการที่ผู้นำเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใกล้ชิดกับ
พระมหากษัตริย์ในบางครั้ง เจ้าผู้ครอง เมืองลูกหลวงจึงได้รับอำนาจเต็มจากกษัตริย์ซึ่งเป็นโอกาส
ที่เจ้าผู้ปกครองสามารถแข็ง เมืองได้ง่าย หากกษัตริย์พระองค์เดิมสิ้นพระชนม์ลง

รูปแบบการปกครองแบบ เก้านี้ นอกจากจะให้อำนาจแก่เมืองลูกหลวงมากขึ้นแล้ว
ในส่วนของ เมืองขึ้นซึ่งเป็นชาวต่างชาติหรือที่เรียกว่าเมืองประเทศราชในระยะต่อมาก็ใช้
วิธีที่ให้เจ้านายเดิมของชนชาตินั้นปกครองกันต่อไป และในบางครั้งการขยายอำนาจของ
อยุธยาก็ใช้วิธีผูกสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน เช่น การแต่งงานควบคู่ไปกับการทำสงครามขยาย
อาณาเขตดังนั้นการปกครองในระยะก่อนการปฏิรูปการปกครองจึงเป็นไปในลักษณะหลวม ๆ
ที่เปิดโอกาสให้หัวเมืองต่าง ๆ ตั้งแข็งเมืองได้ เมื่อพระมหากษัตริย์พระองค์เดิมสิ้นพระชนม์
หรือหมดบารมีไป ซึ่งหากกษัตริย์พระองค์ใหม่ของอยุธยาไม่ทรงพระปรีชาในการสงครามและ
การดำเนินวิเทโศบายในการปกครองที่แยบยลก็จะเป็นสาเหตุให้สถานภาพของพระมหากษัตริย์
พระองค์นั้นคลอนแคลนไปด้วย

สถานการณ์ดังกล่าวนี้จึง เป็นสิ่งผลักดันให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถปรับปรุงการปกครองใหม่โดยทรงยกเลิกให้เจ้านายไปปกครองเมืองลูกหลวงเสีย ซึ่งเท่ากับเป็นการตั้งอำนาจการปกครองมาไว้ที่องค์พระมหากษัตริย์โดยใช้ระบบขุนนางเป็นเครื่องมือในการบริหาร ทำให้รูปแบบการปกครองมีโครงสร้างที่กระชับขึ้น อันจะเป็นผลให้เกิดความแน่นอนในการปกครองอาณาเขต และสามารถขยายบ้านเมืองเป็นอาณาจักรใหม่ได้ในเวลาต่อมา

๒. การขยายอาณาเขตครอบคลุมไปยังดินแดนที่มีสภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากอยุธยา

การขยายตัวของอยุธยานั้น ไม่ว่าจะเป็นการขยายตัวด้วยการทำสงครามกัน หรือการแต่งงานกันระหว่างเจ้านายอยุธยา กับเจ้านายต่างเมือง ก็ล้วนแต่เป็นผลให้อาณาจักรอยุธยาขยายตัวไปสู่เมืองและแคว้นต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ นั้น อยุธยาสามารถผนวกสุโขทัยและกัมพูชาได้อาณาเขตของอยุธยาจึงสามารถขยายได้กว้างขวางขึ้น และครอบคลุมถึงดินแดนที่มีสภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันด้วย

ดินแดนที่อยุธยาแผ่อำนาจไปถึง หรือผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยานั้น อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม

- กลุ่มที่มีระบบความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายคลึงกับอยุธยา ได้แก่ สุโขทัย ลานนา และนครศรีธรรมราช
- กลุ่มที่มีระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน ได้แก่ กัมพูชา มอญ ลาว และพม่า

ดินแดนทั้ง ๒ กลุ่มนี้ กลุ่มที่ ๒ มักจะเป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลจากอยุธยา และมักมีการติดต่อทางการค้ากับอยุธยามาก่อน ต่อจากนั้นก็มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันซึ่งได้แก่ศาสนาและศิลปกรรม จนในที่สุดก็มีการขยายตัวทางการเมืองขึ้น โดยอาจเป็นการขยายตัวด้วยการแต่งงานหรือการสงคราม ซึ่งเป็นผลให้อยุธยารับเอาวัฒนธรรมของดินแดนกลุ่มนี้เข้ามามากขึ้น นอกจากนั้นการขยายตัวทางการเมืองยังจะมีผลทำให้ประชากรของอยุธยาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและปัญหาสำคัญต่อมาก็คือ ประชากรเหล่านี้มิใช่คนไทย ความยากลำบากในการปกครองจึงปรากฏมากขึ้น ทั้งองค์พระมหากษัตริย์เองก็มีทั้งมิตรและศัตรูมากมาย

ด้วยพระราชาโฆบายที่อ่อนโยน (การแต่งงาน) และแข็งกร้าว (การทำสงคราม) ของพระองค์เอง และยังคงระวังพระองค์มิให้เกิดการแย่งชิงอำนาจในหมู่ขุนนางเจ้านายเองอันจะกระทบกระเทือนต่อพระราชอำนาจอีกด้วย ดังนั้นกษัตริย์จึงต้องพยายามสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้กับพระองค์เองและราชอาณาจักรด้วยการดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางมากขึ้น เพื่อให้พระองค์อยู่ในฐานะที่จะปกครองอาณาเขตตลอดจนจำนวนคนที่เพิ่มขึ้นได้ กษัตริย์คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถต้องทรงปรับปรุงการปกครองในที่สุด และเป็นที่น่าสังเกตว่าการปรับปรุงการปกครองนี้ พระองค์น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากสุโขทัย ในขณะที่พระองค์ได้ปกครองเมืองพิษณุโลก ซึ่งพระองค์ได้มีโอกาสศึกษาขนบธรรมเนียมตลอดจนคติการปกครองของสุโขทัยด้วย

๓.๒ ลักษณะการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ลักษณะการปกครองของไทยในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น จำแนกได้เป็นสองส่วน คือ

๑. การปกครองส่วนกลาง ทรงรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง คือ ราชอาณาจักร และแยกกิจการทหารออกจากฝ่ายพลเรือนเป็นครั้งแรกดังนี้^๑

๑.๑ ฝ่ายทหาร สมุหกลาโหมเป็นหัวหน้าบังคับบัญชา และตรวจตราราชการฝ่ายทหารทั่วพระราชอาณาจักร ทั้งยังดำรงตำแหน่งเป็นอัครมหาเสนาบดีที่ปรึกษาราชการแผ่นดินของพระมหากษัตริย์ด้วยหน้าที่ฝ่ายทหาร คือ การทำการรบในเวลาสงคราม และเวลาปรกติก็รวบรวมจัดหากำลังคน กำลังอาวุธและสัตว์พาหนะเอาไว้ให้พร้อม

๑.๒ ฝ่ายพลเรือน สมุหนายกเป็นหัวหน้าดูแลฝ่ายกิจการพลเรือน ควบคุมจตุสดมภ์ทั้งสิ้น คือ

นครบาล มีพญากรมราชเป็นผู้รับผิดชอบ มีหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองรักษาสันติสุขซึ่งจะต้องบังคับบัญชาไพร่บ้านพลเมืองเมื่ออยู่ในท้องถื่นภูมิลำเนา

^๑ วิจารณ์ พ่วงพิศ, ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมือง (กรุงเทพฯ : อมรรการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๒๐

- ธรรมาธิกรณ** มีออกญาธรรมาธิบดีเป็นผู้รับผิดชอบ มีหน้าที่เกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ ดูแลกิจการภายในพระราชวังและคอยดูแลปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎมณเฑียรบาล
- โกษาธิบดี** มีออกญาศรีธรรมราชเดชะเป็นผู้รับผิดชอบ มีหน้าที่เก็บรวบรวมทรัพย์สินสมบัติในท้องพระคลัง รวมทั้งดูแลเกี่ยวกับเรื่องการเก็บภาษีอากร กรมนี้ต้องทำหน้าที่ติดต่อกับพ่อค้าซึ่งเป็นชาวต่างประเทศโดยตรง
- เกษตรราธิการ** มีออกญาพลเทพ เป็นผู้รับผิดชอบ มีหน้าที่ตรวจตราการทำไร่นาของราษฎร รวมทั้งการออกกรรมสิทธิในที่ดินด้วย นอกจากนี้ก็ดูแลเกี่ยวกับการเก็บข้าวขึ้นฉางหลวงเพื่อใช้เป็นเสบียงเมื่อเวลาเกิดศึกสงคราม

๒. การปกครองส่วนภูมิภาค สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงโปรดให้ขยายเขตการปกครองราชอาณาจักรให้กว้างขวางออกไปโดยรอบ โดยได้แบ่งหัวเมืองออกเป็นประเภทต่าง ๆ ๓ ประเภท คือ

- ๒.๑ หัวเมืองชั้นใน เป็นเมืองที่อยู่ในวงราชอาณาจักร หรือเมืองชั้นจัตวา มีผู้รั้งกับกรรมการเมืองเป็นพนักงานปกครองขึ้นอยู่ในอำนาจเจ้ากระทรวงต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตราชอาณาจักร
- ๒.๒ หัวเมืองชั้นนอก เป็นหัวเมืองตั้งอยู่ภายนอกราชอาณาจักรออกไป แบ่งออกเป็น ชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี ตามลำดับขนาดและความสำคัญของเมือง
- ๒.๓ หัวเมืองประเทศราช เป็นเมืองของชนต่างชาติที่ยอมอ่อนน้อม เป็นเมืองขึ้นของอยุธยาโดยให้มีเจ้านายของชนชาตินั้น เองปกครองตามจารีตประเพณีของชนชาตินั้น ๆ เพียงแต่ว่าผู้ใดจะเป็นเจ้าเมืองต้องเข้ามาทูลขอให้กษัตริย์อนุญาตทรงแต่งตั้ง และเมืองนั้นต้องถวายต้นไม้เงินต้นไม้ทองกับเครื่องราชบรรณาการ มีกำหนด ๓ ปี ต่อครั้ง

๓.๓ ผลกระทบของการปรับปรุงการปกครองที่มีต่อฐานะของ เมืองสุพรรณภูมิ
การจัดระเบียบการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งกล่าว
ทำให้มองเห็นฐานะของหัวเมืองต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น ดังที่ "พระไวยการตำแหน่งนาทหาร
หัวเมือง" ได้กล่าวถึงรายชื่อของเมืองต่าง ๆ ไว้ดังนี้

ตารางที่ ๒ ชื่อเมืองที่ปรากฏใน "พระไวยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง"

เมืองชั้นที่ ๑	๑. พิษณุโลก	๒. นครศรีธรรมราช	
เมืองชั้นที่ ๒	๑. สวรรคโลก ๓. กำแพงเพชร ๕. นครราชสีมา	๒. สุโขทัย ๔. เพชรบูรณ์ ๖. ตะนาว	
เมืองชั้นที่ ๓	๑. พิษณุ ๓. นครสวรรค์ ๕. ไชยา ๗. ชุมพร	๒. พิจิตร ๔. จันทบูรณ์ ๖. พัทลุง	
เมืองชั้นที่ ๔	๑๐. เพชรบุรี ๑๑. อ่างทอง ๑๓. ไทรโยค ๑๖. นครชัยศรี ๑๘. นครนายก ๒๒. ทำจัน ๒๕. เมืองชล ๒๘. ระยอง	๒. ชัยนาท ๕. สิงห์บุรี ๘. อุทัยธานี ๑๑. สรรคบุรี ๑๔. สุพรรณบุรี ๑๗. ราชบุรี ๒๐. ปราจีนบุรี ๒๓. แม่กลอง ๒๖. ปราณบุรี ๒๘. ท่าพราน	๓. อินทร์บุรี ๖. ลพบุรี ๘. มโนรมย์ ๑๒. กาญจนบุรี ๑๕. ศรีสวัสดิ์ ๑๘. ฉะเชิงเทรา ๒๑. นนทบุรี ๒๔. ปากน้ำ ๒๗. กุย ๓๓. ชัยนาท

ที่มา โยนิโอะ อิชิต, "อาณาเขตของอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง," วารสารธรรมศาสตร์
ปีที่ ๔ เล่มที่ ๒ (ตุลาคม-ธันวาคม, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

ข้อมูลดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าในระยะที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงปรับปรุงการปกครอง^๑ โดยทรงจัดระเบียบการปกครองให้เป็นระบบระเบียบและกระชับมากขึ้นนั้น สุพรรณภูมิหรือสุพรรณบุรีอยู่ในฐานะของเมืองชั้นที่ ๔ หรืออาจเรียกได้ว่าหัวเมืองชั้นจัตวาแล้ว

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจะทรงทำการปฏิรูปการปกครองแล้ว แต่ในทางปฏิบัติกล่าวได้ว่าการปฏิรูปการปกครองนั้นยังไม่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง เพราะยังไม่สามารถรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางได้อย่างแท้จริง เราจะเห็นได้จากกรณีที่พระยาเชลียงคิดกบฏขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๐๓ และหนีไปสวามิภักดิ์กับพระเจ้าติโลกราชแทน^๒ นอกจากนั้น เหตุการณ์ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ก็ปรากฏว่ามีเจ้านายที่เป็นกบฏคือพระศรีศิลป์ และสมเด็จพระมหาธรรมราชาพระราชบุตรเขยผู้ครองเมืองพิษณุโลกก็เอาใจไปฝากใฝ่พม่า จึงกล่าวได้ว่าระบบราชการที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงนำมาใช้ในการปรับปรุงการปกครองเพื่อลดอำนาจของเจ้านายและขุนนางนั้นไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การปฏิรูปการปกครองครั้งนี้หยุดชะงักลงคือสงครามระหว่างไทยและพม่า

^๑พระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง" ในกฎหมายตราสามดวงระบุถึงเวลาที่ตรากฎหมายนี้ว่าตรงกับปี ๑๒๙๘ (ไม่ระบุศักราช) ซึ่งโยนิโอะ อธิธิ ลงความเห็นว่าเป็นตรงกับปี พ.ศ. ๒๐๐๙ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมไตรโลกนาถ นอกจากนั้นในกฎหมายนี้ยังระบุพระนามกษัตริย์ว่า พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีบรมไตรโลกนาถ บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว อุ โยนิโอะ อธิธิ, "อาณาเขตของอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง," วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๔ เล่มที่ ๒ (ตุลาคม-ธันวาคม, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕๐.

^๒พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กล่าวว่า "ศักราช ๘๒๒ มะโรงศก (พ.ศ. ๒๐๐๓) เลื่อนการมหรศพลองพระ และพระราชทานแก่งสงฆ์ และพราหมณ์และพวกนิวกทังปวง ครั้งนั้นพระยาเชลียงคิดเป็นขบถพาเอาครัวทั้งปวงออกไปแต่เมืองราช ดู พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐนิติ และพงศาวดารเหนือ เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : อรุณภาพ, ๒๕๐๔), หน้า ๗.

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงกู้เอกราชให้กับอยุธยาได้สำเร็จพระราชกรณียกิจอัน
 ธิบเร่งประการหนึ่งของพระองค์น่าจะได้แก่ การฟื้นฟูการปฏิรูปการปกครองใหม่ เพื่อให้
 สอดคล้องกับสภาพบ้านเมืองในขณะนั้นอัน เป็นภาวะของสงคราม ความเป็น เอกภาพของ
 ประชาชนและความเข้มงวดในระบบราชการจึง เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องสร้างขึ้น เพื่อควบคุม
 ข้าราชการและพลเมืองขณะนั้น ซึ่งบางส่วนได้แตกกระสานซ่านเซ็นหนีภัยสงครามและบางส่วน
 ก็เอาใจออกห่างไปเข้ากับพม่า การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในระยะหลังเสียกรุงครั้งที่ ๑ นี้ คือ
 การปรับปรุงการปกครองหัวเมืองให้กระชับขึ้น โดยมีการกำหนดความรับผิดชอบแต่ละพื้นที่
 กล่าวคือ สมุหนายกบังคับบัญชาหัวเมืองภาคเหนือ สมุหกลาโหมบังคับบัญชาหัวเมืองภาคใต้
 และ เจ้าพระยาพระคลังบังคับบัญชาหัวเมืองชายทะเลรอบ ๆ อ่าวไทย ผลจากการกำหนดความ
 รับผิดชอบนี้ทำให้ เจ้าเมืองและกรมการเมืองของหัวเมืองต่าง ๆ ถูกดึงเข้าสู่ระบบราชการ
 ของกรุงศรีอยุธยาโดยตรง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าความเปลี่ยนแปลงนี้ปรากฏขึ้นในรัชกาลใด
 จนกระทั่งรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง จึงปรากฏพระธรรมนูญกำหนดขอบเขตของการใช้ตรา
 ประจำตำแหน่งใน พ.ศ. ๒๑๗๘

การเปลี่ยนแปลงของระบบราชการดังกล่าวนี้ยังมีผลทำให้ฐานะ เมืองสุพรรณภูมิ
 ถูกควบคุมจากราชธานีอย่างเหนียวแน่นยิ่งขึ้น ถึงแม้จะมีบทบาทเด่นอยู่บ้างในฐานะเป็น
 เมืองยุทธศาสตร์ในสงครามไทยกับพม่า

๓.๔ ความสำคัญของเมืองสุพรรณภูมิในระยะหลังการปฏิรูปการปกครอง

เมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถปรับปรุงการปกครองและได้จัดระเบียบการ
 ปกครองหัวเมืองใหม่ โดยยกเลิกระบบเมืองลูกหลวงนั้นสุพรรณภูมิก็ถูกจัด เป็นหัวเมืองชั้นใน
 หรือชั้นจัตวาของอยุธยาไป การดำรงฐานะเมืองชั้นจัตวาดังกล่าวนี้ดำเนินสืบมาจนถึงสมัย
 อยุธยาตอนกลางและตอนปลาย ดังปรากฏข้อความในพระธรรมนูญ ซึ่งตราขึ้นในรัชกาล
 สมเด็จพระเอกาทศรถ^๑ และ "พระราชกำหนดเก่า" ซึ่งระบุศักราชไว้ชัดเจนว่าเขียนขึ้น

^๑อุ โยนิโอะ อิชอิ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

ใน พ.ศ. ๒๓๐๒ นั้น กล่าวตรงกันว่า สุพรรณภูมิหรือสุพรรณบุรีเป็นหัวเมืองชั้นจัตวา^๑ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าระดับการเลื่อนระดับของสุพรรณภูมิ นับแต่ระยะปรับปรุงการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้น ไม่มีการเลื่อนระดับขึ้นลงในแนวตั้งอีก

อย่างไรก็ตามในระยะนี้ สุพรรณภูมิน่าจะมีความสำคัญต่ออยุธยาในฐานะเมืองที่มีความสัมพันธ์ทางการค้าและกำลังพลกับอยุธยาอยู่บ้าง ทั้งนี้ เพราะเส้นทางคมนาคมระหว่างสุพรรณภูมิและอยุธยานั้นติดต่อกันได้โดยสะดวก เพราะไม่มีปราการธรรมชาติคือภูเขาขวางกัน และยังสามารถติดต่อกันได้ทั้งในฤดูแล้งและฤดูน้ำหลาก โดยในฤดูแล้งนั้นจะสามารถเดินบกถัดเลาะไปตามท้องทุ่งถึงกันได้โดยสะดวก ส่วนในฤดูน้ำหลากท้องทุ่งจะถูกน้ำท่วมเป็นเรือกน้ำกว้างที่สามารถใช้เป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำได้ นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสุพรรณบุรี (ท่าจีน) และแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำเชื่อมต่อกันได้

ด้วยความสะดวกในด้านการคมนาคมดังกล่าว ทำให้การล่าเหยียดผลผลิตและกำลังพลจากสุพรรณภูมิมายังอยุธยากระทำได้ง่ายขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์ระหว่างสุพรรณภูมิและอยุธยาแล้ว จะเห็นได้ว่าสุพรรณภูมิเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอยุธยาที่อาจจะอยู่ในฐานะเป็นเมืองท่ารวบรวมสินค้าป่าจากกาญจนบุรี อุทัยธานี เข้ามายังอยุธยาได้ แต่เนื่องจากการค้าของอยุธยาเองก็ยังไม่ขยายออกไปมากนัก เพราะมีเพียงจีน เป็นประเทศคู่ค้าที่มีบทบาทสำคัญในระยะนี้เท่านั้นจึงไม่ปรากฏหลักฐานใดที่ระบุสุพรรณภูมิได้ส่งสินค้าประเภทใดบ้าง จนถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย เมื่อการค้ากับต่างประเทศขยายตัวมากขึ้น โดยมีชาวตะวันตกเข้ามาค้าขายมากมาย โดยเฉพาะในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ สุพรรณภูมิซึ่งคงเปลี่ยนมาเรียกสุพรรณบุรีแล้ว ตามที่พงศาวดารหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ที่บันทึกขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์กล่าวถึงชื่อ

^๑ดู โยนิโอะ อิชิต, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๔. และกรมศิลปากร"พระราชกำหนดเก่า," กฎหมายตราสามดวง (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา, ๒๕๒๑, หน้า ๖๔๘-๖๖๐.

"สุพรรณบุรี" ซึ่งเป็นหลักฐานไว้อย่างชัดเจนนั้นคงจะมีความสำคัญทางการค้าแก่อยุธยามากขึ้น
นั้นคงจะได้เห็นจากการที่คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมกล่าวว่า^๑

...พ่อค้าแม่ค้าชาวเมืองอ่างทอง ลพบุรี อินทร์บุรี พรหมบุรี สิงห์บุรี
สรรคบุรี สุพรรณบุรี นำข้าวเปลือก บรรทุกเรือมาจอดขายบริเวณวัดสมอ
วัดขุนน วัดขนาน มีผลสะท้อนให้ชาวพื้นเมืองอยุธยาและชาวจีนที่อาศัยอยู่ใน
บริเวณแถบนี้ตั้งโรงสี และซ่อมข้าวด้วยครกกระเดื่องเพื่อนำไปขายแก่ชาวกรุง
ในกำแพงเมืองต่อไป...^๒

การที่อยุธยาต้องซื้อข้าวจากสุพรรณบุรีในสมัยอยุธยาตอนปลายทั้ง ๆ ที่อยุธยาเอง
ก็มีพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์ สามารถผลิตข้าวได้มากมายนั้น เป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจในอยุธยาขณะนั้นอันเนื่องมาจากการที่ชาวต่างประเทศ เข้ามาค้าขายและตั้งหลักแหล่ง
อยู่ในอยุธยามากขึ้น นับแต่รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ เป็นต้นมา^๓ ทำให้อยุธยามีลักษณะ
เป็นเมืองชุมชนการค้า (commercial city) ที่มีประชากรตั้งหลักแหล่งอย่างหนาแน่น
อันเป็นผลจากการเข้ามาตั้งชุมชนของชาวต่างประเทศดังกล่าว โดยเฉพาะความเจริญ
ทางการค้าที่อยุธยานั้น เป็นพลังสำคัญที่ดึงดูดให้ประชาชนมาตั้งถิ่นฐานในอยุธยากันอย่าง
หนาแน่น

ถึงแม้ว่าประชาชนในอยุธยานั้นจะมีเป็นจำนวนมากแต่มีลักษณะที่อยุธยาเป็นชุมชน
การค้าเช่นนี้ ทำให้ประชาชนหันมาสนใจทำการค้ามากขึ้น จึงทำให้ผลผลิตทางเกษตรกรรม

^๑ คำให้การหลวงประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง, ปรีดา ศรีชลาลัย
นำเสนอ, แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี ปีที่ ๓ เล่ม ๑ (มกราคม, ๒๕๑๒),
หน้า ๕๕.

^๒ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์(จาด), หน้า๒-๓.

^๓ ดู สายชล วรรณรัตน์, "การเมืองระยะหลังเสียกรุงครั้งแรกจนถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์," ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๐-๒๐๒.

ในอยุธยาในลคน้อยลง และไม่เพียงพอต่อจำนวนพลเมืองของอยุธยาในขณะนั้น นอกจากนั้น ในระยะอยุธยาตอนปลายนี้ปรากฏหลักฐานว่าอยุธยาส่งข้าว เป็นสินค้าออกแล้ว ดังที่ระบุไว้ใน เอกสารจีนว่า^๑

"เดือนที่ ๖ วัน "เยนซี" (จักรพรรดิ) มีรับสั่งมายังกระทรวงพิธีการว่า ข้าวสารประเทศสยามมีมาก ถ้าขนส่งข้าวสารไปค้าขายยังฮกเกี้ยน กวางตุ้ง นิงโป สามแห่ง ๆ ละ แสนเจี๊ยะ จะเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นและให้ยกเว้น การเก็บภาษีจากสยาม

เจ้าหน้าที่กรมพิธีการได้ประชุมตกลงกับทูตสยามบิหนึ่งให้ประเทศสยามส่ง ข้าวสารมาขายสามแสนเจี๊ยะ ข้าวสารและสินค้าอื่นที่ส่งมาเกินกว่าจำนวน ที่กำหนดไว้ทางราชการจีนจะเก็บภาษีตามระเบียบ

(พ.ศ. ๒๒๖๗) (ค.ศ. ๑๗๒๔) ปีที่ ๒ ในรัชกาลยงเจี๊ยะ

เดือนที่ ๑๐ ข้าหลวงใหญ่ที่เมืองกวางตุ้ง ชื่อเหียนซีหยาว (นี่ซีเจี๊ยะ) กราบทูลว่า กษัตริย์สยามได้ส่งข้าวสารและของพื้นเมืองมาถวายจักรพรรดิจีน..."

"พ.ศ. ๒๒๗๑) (ค.ศ. ๑๗๒๘) ปีที่ ๖ ในรัชกาลยงเจี๊ยะ

จักรพรรดิรับสั่งว่าให้ยกเว้นภาษีแก่เรือสินค้าสยามที่นำข้าวสาร ข้าว เปลือก (มาขาย) ตลอดไป"

ด้วยเหตุนี้อยุธยาจึงต้องซื้อข้าวจากเมืองอื่น ๆ เช่น อ่างทอง ลพบุรี อินทร์บุรี พรหมบุรี สิงห์บุรี สรรคบุรี และสุพรรณบุรี ดังที่ปรากฏในคำให้การขุนหลวงประจู่ทรงธรรม ดังกล่าว

ส่วนในด้านกำลังพลนั้น กล่าวได้ว่าสุพรรณภูมิ เป็นแหล่งกำลังพลของอยุธยามาตั้งแต่ รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แล้ว ดังจะเห็นได้จากการที่พระราชพงศาวดารกรุงศรี-อยุธยา กล่าวว่า ขุนหลวงพะงั่วทรงยกกองทัพจากสุพรรณภูมิมาช่วยปราบขอมซึ่งแปรพักตร์นั้น มิได้หมายความว่าสุพรรณภูมิและอยุธยามีความสัมพันธ์ทางการเมืองต่อกันในลักษณะที่สุพรรณภูมิ เป็นเมืองที่ถูกปกครองโดยอยุธยา แต่เป็นความสัมพันธ์ทางการเมืองอันเกิดจากโยงโยงของ ระบบเครือญาติหรือการเป็นพันธมิตรกัน

^๑ คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน, ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีน พ.ศ. ๑๘๒๕-๒๓๕๔ (กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๓), หน้า ๓๔-๓๕.

เมื่อปรับปรุงการปกครองแล้ว สุพรรณบุรีก็คงจะเป็นแหล่งกำลังพลที่สำคัญของอยุธยาอยู่ แต่ไม่ปรากฏบทบาทเด่นชัด เพราะ เป็นระยะที่ภาวะสงครามยังไม่รุนแรง แม้ในตอนนั้นจะ เกิดสงครามระหว่างอยุธยาและลานนาแล้ว แต่ก็ไม่รุนแรงถึงขนาดที่จะทำให้อยุธยาเสีย อิศราภาพได้ และเป็นสงครามที่อยู่ห่างไกลจากที่ตั้งของอยุธยามาก เพราะเป็นสงครามที่ เกิดขึ้นบริเวณหัว เมืองเหนือของไทย คือพิษณุโลกนั่นเอง

ดังนั้น เมื่อเกิดสงครามระหว่างอยุธยาและพม่าขึ้นนับแต่ระยะพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมา สุพรรณบุรีก็จะเป็นแหล่งกำลังพลที่สำคัญของอยุธยามากขึ้น ดังปรากฏข้อความ ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาว่า พระสุนทรสงครามเจ้าเมืองสุพรรณบุรีนั้น เป็นแม่ทัพคนหนึ่ง ของสงครามพระมหาจักรพรรดิ^๑ นอกจากนั้นในการเดินทัพของอยุธยาและสุพรรณบุรีนั้นมัก จะผ่านมาในเขตเมืองสุพรรณบุรีเสมอ จึงเป็นการหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการเกณฑ์กำลังพล จากสุพรรณบุรีไปช่วยรบ

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.